

บทที่ 5

เปรียบเทียบกระบวนทำรำ

เพลงเทพบันเทิง เพลงกฤดาภินิหารและเพลงดาวดิ่งส์

คณะละครรำแก๊บนที่วัดโสธรฯ ศาลพระพรหมเอราวัณและศาลพระกาฬ มีลักษณะร่วมกันที่เด่นชัดอีกประการหนึ่งคือ เพลงที่ใช้แสดงที่พบเป็นประจำทั้ง 3 แห่ง ได้แก่ เพลงเทพบันเทิง กฤดาภินิหาร และดาวดิ่งส์ ซึ่งทั้งสามเพลง จัดเป็นระบำมาตรฐานของกรมศิลปากร มีทำรำที่เป็นแบบแผน ซึ่งในบทนี้จะเปรียบเทียบกระบวนทำรำ โดยใช้ทำรำของกรมศิลปากรเป็นต้นแบบ เพื่อให้เห็นความเหมือนและความแตกต่างของทำรำแก๊บนทั้ง 3 แห่ง ได้อย่างชัดเจนยิ่งขึ้น ดังศึกษาได้จากรายละเอียดตามตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำต่อไปนี้

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
1	ทำนองเพลง <u>แขกเชิญเจ้า</u>	พระ-นาง ทำสอดสร้อยมาลา ซอยเท้า วิ่งออก มือขวาดั้งวงบน มือ ซ้ายจับหงายชายพก ศีรษะ เอียงขวา	ทำสอดสร้อยมาลา ซอยเท้าอยู่กับที่	ทำสอดสร้อยมาลา ซอยเท้าอยู่กับที่		วัด โสธรฯ ศาลพระพรหม ศาลพระกาฬ ผู้แสดงตัวพระ- นาง ปฏิบัติท่ารำ ในลักษณะเดียวกัน
2		ปฏิบัติในท่าเดิม แต่ทำ ลักษณะตรงกันข้าม มือขวา จับหงายชายพก มือซ้ายตั้ง วงบน ศีรษะเอียงซ้าย	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ลำดับที่ 1	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ลำดับที่ 1		
3	ทำนองเพลง <u>แขกเชิญเจ้า</u> ทอดเพลงลง	ประเท้าซ้ายก้าวลง นั่งคุกเข่า จับสอดคล้ายมือทั้งสองวาง บนหน้าขา	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ของกรมศิลปากร	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ของกรมศิลปากร	นั่งคุกเข่า วางมือทั้ง สองบนหน้าขา	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
4	ร้องเพลง แขกเชิญเจ้า เหล่าข้าพระ บาท	พระ-นาง นั่งคุกเข่า มือซ้ายตั้งวงล่าง มือ ขวาชี้กวาดมือออกไปด้านข้าง ศีรษะเอียงซ้าย	นั่งคุกเข่า มือซ้าย จับที่อก มือขวาวาง มือบนหน้าขา	นั่งคุกเข่า มือซ้ายวาง บนหน้าขาซ้าย มือ ขวาชี้กวาดมือออกไป ด้านข้าง เอียงซ้าย	นั่งคุกเข่า พนมมือหว่างอก	
5	ขอโรกาส	พระ-นาง นั่งยกกันตั้งเข่าขวา พนมมือหว่างอก	นั่งในลักษณะเดิม พนมมือที่อก	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ของวัด โสธรฯ	ปฏิบัติทำเดิม	
6	เทวฤทธิ์	พระ-นาง นั่งในลักษณะเดิม พนมมือขึ้นจรดหน้าผาก	ยกมือพนมขึ้นจรด หน้าผาก	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ของวัด โสธรฯ	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ของวัด โสธรฯ	
7	อดิศร	พระ-นาง นั่งในลักษณะเดิม พนมมือลดลงมาที่อก	พนมมือลดลงมาที่ อก	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ของวัด โสธรฯ	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ของวัด โสธรฯ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
8	ขอพื่อนกราย	พระ-นาง ประเท้าซ้าย ซอย เท้า มือซ้าย ตั้งวงบน มือขวา จับคว่ำแขนตั้งระดับไหล่ เอียงศีรษะซ้าย	ลูกขึ้นยืน ก้าวไขว้เท้า ขวา ซ้อมมือทั้งสอง ขึ้น เอียงขวา	ลูกขึ้นยืน ซอยเท้า มือซ้ายตั้งวงบน มือ ขวาจับคว่ำ แขนตั้ง ข้างลำตัว เอียงซ้าย	ลูกขึ้นยืน ผสมเท้า ซ้อมมือทั้งสองขึ้น เอียงขวา	ซ้อมมือ หมายถึง หงายมือทั้งสองขึ้น ไปอยู่ระดับกับตรง อก งอข้อศอกเข้า
9	รำร้าย	พระ-นาง ประเท้าขวา ซอย เท้า หมุนมาหน้าตรง มือขวา ตั้งวงบน มือซ้ายจับคว่ำ แขน ตั้งระดับไหล่ เอียงศีรษะขวา	ท่าท่าสอดสร้อยมาลา มือขวาดั้งวง มือซ้าย จับหงายชายพก	ซอยเท้าอยู่กับที่ มือ ขวาดั้งวง มือซ้ายจับ คว่ำ แขนตั้งข้างลำตัว เอียงขวา	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา พนม มือหว่างอก แล้วไหว้ จรด	
10	ถวายนกร	พระ ก้าวข้าง (เท้าขวา) มือ ทั้งสองจับคลายไปตั้งวง แขนตั้ง ลักคอทางซ้าย	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ลำดับที่ 9	ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ลำดับที่ 9	ปฏิบัติมือเช่นเดียวกับ ลำดับที่ 9 ลดมือลงมา อยู่ที่อกตามเดิม	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
11	บำเรอปิ่นอมร	นาง ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือ ทั้งสองจับปลายไปตั้งวง แขนตั้ง ลักคอทางขวา พระ-นาง ก้าวหน้า (เท้าขวา) กระดก เท้าซ้าย พนมมือแล้วยกขึ้น จรดหน้าผาก	ชอยเท้าอยู่กับที่ มือซ้ายจับที่ชายพก แล้วทำสลับข้าง			
12	ปะตาระกาหรา	พระ-นาง เท้าปฏิบัติคงเดิม ยึด-ยุบเข่า ลดมือพนมลงมาระดับอก	พนมไหว้หว่างอก กระดกเท้าขวา ขึ้น ด้วยเท้าซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) พนมมือไหว้หว่าง อกแล้วยกขึ้นจรด หน้าผาก ลดมือลงมา ที่เดิม	ปฏิบัติมือและเท้าเช่น เดียวกับลำดับที่ 9 โยกตัวตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเท็ง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
13	ผู้ทรงพระคุณ	พระ ก้าวหน้า (เท้าซ้าย) กระดกเท้า ขวา มือขวาจับสอดเป็นหงาย มือ ระดับศีรษะด้านหน้า มือ ซ้ายม้วนไปเป็นจับหลัง แขน ตึง เอียงซ้าย นาง ปฏิบัติในลักษณะเดียวกับตัว พระ ก้าวเท้า หันหลังให้คนดู	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) ไขว้ข้างศีรษะ ด้าน ขวา เอียงขวา	ประสมเท้า มือขวา ท่าท่าบัวบาน มือซ้าย จับส่งหลัง หน้าตรง	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือขวาไขว้มือ มือซ้าย จับส่งหลัง เอียงซ้าย แล้วโยกตัวตาม จังหวะ	
14	ยี่งบุญบารมี	พระ หันหลัง ก้าวเท้าซ้าย ผสมเท้า มือซ้ายหยิบจับสอด ขึ้น เป็นหงายมือระดับศีรษะ	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) ไขว้ข้างศีรษะด้าน ซ้าย เอียงซ้าย	ปฏิบัติเท้าเหมือนกับ ลำดับที่ 13 มือซ้ายท่า ท่าบัวบาน มือขวาจับ ส่งหลัง เอียงซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 13) โยกตัวตาม จังหวะ	หันหลัง = หันหลัง ให้คนดู หันหน้า = หันหน้า ให้คนดู

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
15	ทำนอง	<p>มือขวาตั้งมือ แขนตั้งเสมอ ไหล่ เอียงขวา นาง ปฏิบัติในลักษณะเดียวกับ กับตัวพระ หันหน้า ก้าวเท้า ซ้ายผสมเท้า</p> <p>พระ-นาง ขยับเท้าซ้าย เลื่อนเท้าขวามา ผสมเท้า พร้อมกับใช้ตัวตาม จังหวะ 1 ครั้ง มือขวาเปลี่ยน เป็นจีบคว่ำ อยู่ในระดับเค็ม มือซ้ายคงเดิม (พระ-นาง ขยับเท้าเข้าหากัน</p>	<p>ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 14) โยกตัวตามจังหวะ</p>	<p>ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 13) “ผู้ทรงพระคุณ”</p>	<p>ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 13) โยกตัวตาม จังหวะ</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
16	เพื่อเทวบดี	พระ-นาง ขยับเท้าซ้าย เลื่อนเท้าขวา มา ผสมเท้า พร้อมกับใช้ตัวตาม จังหวะ 1 ครั้ง มือขวาเปลี่ยน เป็นตั้งมือ ในระดับเดิม (พระ-นาง ขยับเท้าเข้าหากัน)	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือขวาไขว้มือ มือ ซ้ายจับส่งหลัง เอียง ซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) ไขว้ที่อก	กระดกเท้าขวา ไขว้ที่ อก	
17	ทำนอง	ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าใน ลำดับที่ 15	ปฏิบัติท่าเดิม (ที่ 16) โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม (ที่ 16) โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม (ที่ 16) โยกตัวตามจังหวะ	
18	สุขสมรมยา	พระ-นาง ขยับเท้าขวา เลื่อน เท้าซ้ายมาผสมเท้า มือขวา หยิบจับสอดเป็นหางมือ ระดับศีรษะ	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจับคว่ำ ระดับ ปาก มือขวาจับส่ง หลัง เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือทั้งสองจับเข้า หากปล่อยจับเป็นตั้ง วงกลาง	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือทั้งสองจับเข้า หาก ปล่อยจับเป็น ตั้งวงกลาง	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
19	ทำนอง	มือซ้าย ตั้งมือ แขนตั้ง เสมอ ไหล่ เอียงซ้าย พระ-นาง ขยับเท้าขวา เลื่อนเท้าซ้ายมา ผสมเท้า มือขวาคงเดิม พร้อมกับใช้ตัวตามจังหวะ 1 ครั้ง มือซ้ายเปลี่ยนเป็นจับ คว่ำ ในระดับเดิม (พระ-นาง ขยับเท้าเข้าหากัน)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 18) โยกตัว ตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 18) ผู้ที่อยู่ด้านขวา มือหันหลัง ทำสลับ กัน	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 18) โยกตัว ตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเท็ง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
20	เถลิงเทพลิมมา	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำใน ลำดับที่ 18 พร้อมกับใช้ตัว ตามจังหวะ 1 ครั้ง	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) พนมมือไหว้ที่อก เอียงซ้าย	หันหน้าตรง ปฏิบัติ ท่าเหมือนของกรม ศิลปากร	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) พนมมือไหว้ที่อก โยกตัวตามจังหวะ	
21	พิมาน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำใน ลำดับที่ 19	ประสมเท้า มือทั้ง สองจับเข้าหากอก แล้ว ปล่อยเป็นตั้งวงกลาง	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 20) โยกตัวตาม จังหวะ	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือทั้งสองจับที่อก เอียงขวา	
22	สำราญฤทัย	พระ-นาง วิ่งออกไปอยู่ใน ตำแหน่งของตัว แล้วปฏิบัติ เช่นเดียวกับทำในลำดับที่ 10	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 21) โยกตัวตาม จังหวะ	ประสมเท้า มือทั้ง สองจับที่อกแล้วคลาย จับเป็นตั้งวงกลาง	ปฏิบัติท่าเหมือนเดิม คลายจับออก มือขวา เบี่ยงเป็นตั้งวงมือ ซ้ายแขนตั้งเสมอ ไหล่ ศีรษะเอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมนัส	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
23	สุรศักดิ์ ประสิทธิ์	พระ-นาง วิ่งชอยเท้าเคลื่อน ที่ไปข้างหน้าเป็นวงกลม พระตามหลังนาง ผสมเท้า ยี่ด-ยุบเข้าตามจังหวะ สอด มือจีบขึ้นเป็นมือหงายระดับ ศีรษะมือซ้ายพลิกมือตั้งเป็น วงอยู่ระดับปาก เอียงขวา	วิ่งขึ้นหน้า มือทั้งสอง จีบหงายระดับเอว งอ แขน วิ่งขึ้นหน้า	ปฏิบัติท่ารำเหมือน กรมศิลปากร	วิ่งขึ้นหน้า มือทั้งสอง จีบหงาย งอแขนแล้ว ปล่อยเป็นคั้งวงกลาง	
24	สุรฤทธิ์กำจาย	วิ่งชอยเท้าเคลื่อนที่ไปข้าง หน้าโดยหมุนทวนเข็มนาฬิกา ผสมเท้า ยี่ด-ยุบเข้า ตามจังหวะ มือขวาพลิกมือ ตั้งเป็นวงอยู่ระดับปาก	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 23)	แยกออกจากวงสอด มือจีบซ้ายตั้งวงสูง มือขวาตั้งวง ระดับปาก เอียงซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 23) แต่วิ่งลงหลัง	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเท็ง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
25	ทรงสรอายุ พระกาย ทรงสบายพระ ทัย	มือซ้ายสอดมือจีบขึ้น เป็น มือหงายระดับศีรษะ เอียงซ้าย พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำโน ลำดับที่ 23	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 23) แต่วิ่งลงหลัง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 24) แต่สลับข้าง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 23) วิ่งขึ้นหน้า	
26	ทำนอง	วิ่งมาตั้งแถวคู่ พระ-นาง โดยปฏิบัติเช่นเดียวกับทำโน ลำดับที่ 24	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 23) วิ่งขึ้นหน้า	ปฏิบัติทำเดิม แต่ เปลี่ยนมือซ้ายจีบคว่ำ ระดับอกมือขวาตก ปลายมือลง สอดมือ จีบซ้ายขึ้น	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 23) ซอยเท้า อยู่กับที่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
27	ถวายนทรีย์	พระ-นาง หันเบี่ยงตัวด้านขวา วางเท้า ขวาหลัง นั่งยกกัน ตั้งเข้า ซ้าย มือทั้งสองแบหงาย แขนตั้ง ระดับไหล่ ศีรษะ เอียงซ้าย	นั่งคุกเข่า มือซ้ายจับ เข้าหอก มือขวาเท้า สะเอว	ตั้งวงสูง มือขวาตั้งวง ระดับปาก เอียงซ้าย นั่งลงตั้งเข้าซ้าย ยกกัน มือซ้ายแตะที่ อกแล้วแบออก มือ ขวาเท้าสะเอว	นั่งคุกเข่า มือซ้ายจับ เข้าหอก	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
28	ต่างมาลีบุชา	พระ-นาง ลูกขึ้น ก้าวเท้าขวา กระดก เท้าซ้าย มือซ้ายจับคว่ำ หัน จับเข้าหาใบหน้า มือขวา ม้วนจับส่งหลัง ศีรษะเอียง ขวา	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา ลูกขึ้น ยืนไหว้ข้างศีรษะ ด้านซ้าย เอียงซ้าย	ลูกขึ้นยืน กระดกเท้า ขวา มือซ้าย จับคว่ำ หันจับเข้าหาใบหน้า มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา ลูกขึ้น ยืน พนมมือไหว้ หว่างอก	
29	ถวายนางดา	พระ ก้าวข้าง (เท้าขวา) มือ ทั้งสองจับคว่ำ หันเข้าหากัน ระดับตา ลักคอ นาง ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือ ปฏิบัติเช่นเดียวกับตัวพระ	มือขวาชี้ระดับตาด้าน ขวา นั่งตั้งเข่าซ้าย ยกกัน มือซ้ายวางบน หน้าขาซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือทั้งสองจับคว่ำ ตั้ง วงข้างหน้า หันจับเข้า หากันระดับตา เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือขวาชี้ที่ตา มือซ้าย จับส่งหลัง	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
30	ต่าง ประทีปจำรัสไซ	พระ-นาง ก้าวเท้าขวากระดกเท้าซ้ายมือ ทั้ง 2 จีบหงายระดับอกศีรษะ เอียงซ้าย ม้วนมือทั้งสองลาย จีบออก ตั้งวงกลางหน้าตรง	ลุกขึ้นยืน กระดกเท้า ขวา มือทั้งสองจีบ เข้าหอก แล้วเปลี่ยน เป็นตั้งวงกลาง	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา มือทั้ง สอง จีบเข้าหอก แล้วเปลี่ยนเป็น ตั้งวงกลาง	ปฏิบัติท่าเหมือนเดิม มือซ้ายชี้ระดับเอว หักข้อมือ มือขวาจีบ ส่งหลัง เอียงขวา	
31	ถ้อยคำอำไพ	พระ วางเท้าซ้ายจรดเท้าขวา ชอยเท้าวิ่งสวนกับนาง มือ ซ้ายจีบส่งหลัง มือขวาชี้ที่ ปาก ศีรษะเอียงซ้าย (โดยวิ่ง สวนขึ้นด้านหน้าไปอยู่ที่ นาง)	วิ่งชอยเท้าสลับที่ มือ ซ้ายชี้ที่ปาก มือขวา จีบส่งหลัง เอียงขวา	วิ่งชอยเท้าสลับที่ มือ ขวาชี้ที่ปาก มือซ้าย จีบส่งหลัง เอียงขวา	ปฏิบัติท่าเหมือนเดิม มือขวาชี้ที่ปาก มือ ซ้ายจีบส่งหลัง เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
32	ต่างรูปหอม จุมจันทร์	นาง ปฏิบัติท่ารำเหมือนพระ แต่ปฏิบัติมือและเท้าตรงกัน ข้าม (วิ่งส่วนแถวข้างหลัง พระ) พระ ซอยเท้าวิ่งสวนกับที่ จรดเท้าซ้าย มือซ้ายจับคว่ำ ปากมือมาใกล้จุมก มือขวา จับส่งหลัง ศีรษะเอียงขวา (วิ่งสวนแถวลงด้านหลัง กลับไปสู่ที่เดิม)	วิ่งกลับที่เดิม มือขวา จับคว่ำระดับหน้า หงายมือคลายจับออก มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย	วิ่งกลับที่เดิม มือขวา จับคว่ำระดับหน้า หงายมือคลายจับออก มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ท่าที่ 31) ซอยเท้าอยู่กับที่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บพร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
33	ถวายนวงจิต	นาง ปฏิบัติท่ารำเหมือนพระ แต่ปฏิบัติมือและเท้าตรงกัน ข้าม (วิ่งส่วนแถวขึ้นค้ำ หน้า กลับที่เดิม)	นั่งคุกเข่า มือซ้ายแบ ตะที่อก มือขวาวาง มือบนหน้าขาขวา เอียงซ้าย	นั่งยกกัน ตั้งเข่าขวา มือซ้ายชี้ที่อก มือขวา เท้าสะเอว	นั่งคุกเข่า มือซ้ายชี้ที่ อก มือขวาเท้าสะเอว เอียงขวา	
34	อันชลิตวรคุณ	พระ-นาง พนมมือระดับอก เลื่อนขึ้นจรดกลางหน้าผาก แล้วลดลงมาระดับอก เช่น เดิม	พนมมือระดับอก ซ้อนมือขึ้นไหว้ แล้ว ลดลงระดับอก	พนมมือระดับอก ซ้อนมือขึ้นไหว้ แล้ว ลดลงระดับอก	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 33)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
35	ที่ทรงการุณย์	พระ-นาง นั่งเช่นเดิม โภยมือทั้งสอง ขึ้นแบหงาย เอียงขวา	ไว้มือข้างขวา มือ ซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย	ไว้มือขวา มือซ้าย เท้าสะเอว เอียงซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 33) โยกตัวตาม จังหวะ	
36	ผองข้ามาแต่ บรรพ์	พระ-นาง นั่งในลักษณะเดิม แล้วลุก ขึ้นยืนก้าวเท้าซ้าย กระดก เท้าขวา มือขวากวาดนิ้วมือ ออกไปชี้ด้านหลัง ระวัง สูง มือซ้ายจับส่งหลัง ศีรษะ เอียงขวา	มือซ้ายชี้นิ้วไปข้าง หน้า มือขวาจับส่ง หลัง เอียงขวา	ลุกขึ้นยืน ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายชี้ นิ้ว หักข้อมือไปด้านหลัง มือขวาจับส่ง หลัง เอียงซ้าย	ลุกขึ้นยืน ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือขวาชี้นิ้ว ไปด้านหลังหน้ามือซ้ายจับ ส่งหลัง เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
37	ถวายน้้ำวัน	พระ-นาง หันเบ้ียงตัวไปด้านขวา วางเท้าขวาลงนั่งยกก้น ตั้ง เข้าซ้ายมือซ้ายจับที่อก มือ ขวาเท้าสะเอว ศีรษะ เอียงขวา	นั่งคุกเข่า พนมมือไว้ที่อก	นั่งยกก้น ตั้งเข้าขวา มือทั้งสองแบแตะที่ อก เอียงซ้าย	นั่งคุกเข่า พนมมือไหว้ระดับอก	
38	รองบาท	พระ-นาง นั่งในลักษณะเดิม หงายมือ ทั้งสองส่งไปข้างหน้า ศีรษะ เอียงขวา	ไหว้จรดกลางหน้า ผาก แล้วลดลงระดับ อก	มือทั้งสองแบ มือส่ง ไปข้างหน้า เอียงซ้าย	ไหว้จรดกลางหน้าผาก แล้วลดลงระดับอก	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
39	จนบรรลัย	พระ-นาง นั่งในลักษณะเดิม ผายมือทั้ง สองออก ทอดแขนตึงต่ำกว่า ระดับไหล่เล็กน้อย ศีรษะ เอียงซ้าย	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 38) โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 38) โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 38) โยกตัวตามจังหวะ	
40	สุรศักดิ์ ประสิทธิ์	พระ-นาง วิ่งชอยเท้าเคลื่อนที่ ไปข้าง หน้าเป็นวงกลม ผสมเท้า ยัด-ยวบเข้าตามจังหวะ ม้วน จีบมือขวาออกไป ตั้งวงกลาง มือซ้ายพลิกข้อมือม้วนเข้า เป็นจีบคว่ำ ระดับวงสูง ศีรษะเอียงขวา	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 23)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 23)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 23)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเท็ง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
41	สุรฤทธิ์กำจาย	พระ-นาง วิ่งชอยเท้าหมุน ตัวกลับทางซ้าย ผสมเท้า ยึด- ยุบเข้า ตามจังหวะ มือขวา พลิกข้อมือ ม้วนเข้าเป็นจีบ คว่ำ ระดับวงสูง มือซ้ายม้วน จีบออกไปตั้งวงกลาง ศีรษะ เฉียงซ้าย	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 24)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 24)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 24)	
42	ทรงสรณูพระ กาย ทรงสบาย พระทัย	พระ-นาง หมุนตัวกลับด้าน ขวาของวง ปฏิบัติเช่นเดียว กับท่าสุรศักดิ์ประสิทธิ์	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 25)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 25)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 25)	
43	ทำนอง	พระ-นางวิ่งมาตั้งแถวตอนคู่ โดยปฏิบัติเช่นเดียวกับท่า 41	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 26)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 26)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับ ที่ 26)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเท็ง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
44	ร่วมกันร้อง	พระ หมุนตัวทางขวา หันหน้าเข้าหานาง จรดเท้า ขวา มือขวาจับคว่ำ หันเข้า หาใบหน้าระดับปาก มือซ้าย จับส่งหลัง ศีรษะเอียงซ้าย นาง หมุนตัวทางซ้าย หันหน้าเข้าหาพระ ปฏิบัติทำ รำเช่นเดียวกับพระ	ประสมเท้าขวา ดบ เท้าตามจังหวะ มือ ขวาจับคว่ำ ระดับ ปาก มือซ้ายจับส่ง หลัง เอียงซ้าย	เข้าวงกลม (เดินตาม วง) มือซ้ายจับคว่ำ ระดับปาก มือขวา จับส่งหลัง	ประสมเท้า ยืด-ยุบ ตัว ตามจังหวะ มือขวาชี้ที่ ปาก มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย	
45	ทำนองลำนำ	พระ-นาง วางเท้าขวาจรดเท้าซ้าย ม้วนจับมือขวาออกไปตั้งวง	ปฏิบัติเท้าเหมือนเดิม มือขวาคลายจับออก ไปตั้งวงข้าง มือซ้าย จับส่งหลัง	มือซ้ายคลายจับออก เป็นตั้งวง มือขวา จับส่งหลัง เอียงซ้าย	ประสมเท้า ยืด-ยุบตัว ตามจังหวะ มือซ้ายชี้ที่ ปาก มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เฮอร์วีน	ศาลพระกาฬ	
46	ร้องซ้ำ	พระ-นาง จังหวะแรกปฏิบัติเช่นเดียว กับท่า ในลำดับที่ 44 จังหวะที่ 2 ปฏิบัติเช่นเดียว กับท่า ในลำดับที่ 45				
47	มาเพื่อนมารำ ให้รื่นเรใจ	พระ-นาง ขยับเท้าเดินเป็น วงกลม (พระอยู่หลังนาง) ขยับเท้าซ้ายก่อน มือปฏิบัติ ในลักษณะเดียวกับในลำดับ ที่ 8 และลำดับที่ 9 ตาม ลำดับ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 44-48)	เดินออกจากวง ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 44-48)	ก้าวเท้าซ้ายมาประสม ยี่ด-ยวบเข้าตามจังหวะ มือขวาตั้งวง มือซ้าย จับคว่ำแขนตั้ง เอียง ขวา แล้วเปลี่ยนมือ ซ้ายตั้งวง มือขวาจับ คว่ำ แขนตั้ง เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
48	ร้องซ้ำ	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่า ใน ลำดับที่ 47				
49	ให้พร้อม ให้เพียง เรียงระดับ	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่า ใน ลำดับที่ 47	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 44-46)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 47)	ย่าทำอยู่กับที่ ส่ายแขน	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
50	เปลี่ยนลับ	พระ-นาง ชอยเท้าเข้ามาซ้อนหลัง มือทั้งสองจีบหงาย มือขวา ทอดแขนเหยียดตั้งต่ำกว่า ไหล่เล็กน้อย มือซ้ายตั้งวง ล่างที่หัวเข็มขัด	วิ่งเป็นวงกลม พร้อม ทั้งสายแขน	วิ่งเป็นวงกลม มือ ขวาดั้งวงล่าง มือ ซ้าย แขนตั้ง ตก ปลายมือลง สาย แขนซ้าย	ยังปฏิบัติในท่าเดิม เดินย่อเท้า สายมืออยู่ กับที่	
51	ท่วงทีหนีไล่ เวียนไป	พระ-นาง ชอยเท้าวิ่งตาม กันเป็นวงกลม มือทั้งสอง ม้วนจีบเข้า พลิกมือขวาให้ ปลายมือตกลง หงายท้อง แขน ทอดแขนตั้ง มือซ้าย มาตั้งวงล่าง ศีรษะเอียงซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
52	ได้จิ้งหะกัน	พระ-นาง ก้าวเท้าซ้าย กัด เท้าขวา รำสายมือขวา ยก คอตามจิ้งหะเพลง	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50) กลับมา ตั้งแถวตอน	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 50) เดินกลับมาตั้ง แถวตอน มือทำท่า เดิมแต่สลบข้าง	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50) เดินสายมือ ย่ำเท้าอยู่ กับที่	
53	อับสรพื่อนสาย	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับท่าในลำดับที่ 52	เดินย่ำเท้าตามจิ้งหะ มือทั้งสองรำสาย ตามจิ้งหะ	มือขวาดั้งวง มือซ้าย ตกปลายมือ สาย แขนตามจิ้งหะ	ย่ำเท้าอยู่กับที่ มือทั้ง สองรำสาย	
54	กรีดกราย ออกมา	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับท่า ในลำดับที่ 52	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 53)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 53)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 53)	
55	ฝ้ายฝูงเทวา	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับท่า ในลำดับที่ 52	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 50)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
56	ท่าท่า	<p>พระ หันหน้าเข้าหานาง ก้าวข้าง (เท้าซ้าย) มือซ้ายตั้ง มือ แขนตั้ง มือขวาตั้งวง ข้างหน้าระดับชายพก เอียง ซ้าย</p> <p>นาง หันหน้าเข้าหาพระ ก้าวไขว้ เท้าซ้าย มือซ้ายจับ ที่ชายพก มือขวาจับส่งหลัง ลักคอซ้ายกดไหล่ขวา</p>	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 53)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 53)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 53)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
57	กางกั้น	พระ หันหน้าเข้าหานาง เหมือนเดิม ก้าวข้าง (เท้า ขวา) ส่งมือขวาออกไปตั้งมือ แขนตั้ง อยู่ในลักษณะกาง แขนทั้งสองข้าง เอียงขวา นาง ปฏิบัติทำรำเหมือนคำว่า “ทำท่า” แต่เปลี่ยนมาลักคอก ข้างขวา กดไหล่ซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) แขนตั้ง งอแขนซ้าย เข้าเล็กน้อย เอียงซ้าย งอแขนขวา เอียงขวา ท่า 2 จังหวะ	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือขวาเปลี่ยนเป็นตั้ง วงกลาง มือซ้ายตั้ง มือขึ้น แขนตั้ง เอียง ขวา	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือ ทั้งสองกางออก แขน ตั้ง งอแขนซ้ายและ ขวาสลับกัน เอียงขวา และเอียงซ้าย	
58	(ร้องซ้ำ) อัปสรพื่อนสาย กรีดกรายออก มา	พระ-นาง เดินถัดเท้าขวาไป ตามเพลง 2 จังหวะ รำสาย สองแขน หันเบี่ยงตัวข้างขวา	ปฏิบัติท่าเดิม ในเนื้อเพลงเดียวกัน	ปฏิบัติท่าเดิม ในเนื้อเพลงเดียวกัน	ปฏิบัติท่าเดิม ในเนื้อเพลงเดียวกัน	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
59	ฝ่ายฝูงเทวา	ปฏิบัติท่าเช่นเดียวกับ ใน ลำดับที่ 58 เบียงตัว มาทาง ด้านซ้ายอีก 1 จังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 58)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 58)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 58)	
60	ท่าท่ากางกั้น	พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำเช่นเดียวกับท่า ในลำดับที่ 56 และ 57	ปฏิบัติท่ารำเหมือน “กางกั้น” (ลำดับที่ 57)	ปฏิบัติท่ารำเหมือน “กางกั้น” (ลำดับที่ 57)	ปฏิบัติท่ารำเหมือน “กางกั้น” (ลำดับที่ 57)	
61	เข้าทอดสนิท	พระ หันหน้าเข้าหานาง ถอนเท้าซ้ายก้าวเท้าขวาไขว้ มือซ้ายจับหาง แขนตั้ง มือ ขวาดั้งวงระดับชายพก ขยับ เท้าไปด้านซ้าย	ชอยเท้าอยู่กับที่ มือ ซ้ายจับหาง แขนตั้ง มือขวาดั้งวงระดับ ชายพก เอียงขวา	วังสวนแถว มือซ้าย จับหาง แขนตั้งมือ ขวาดั้งวงระดับชาย พก	ชอยเท้าอยู่กับที่ มือ ขวาจับหางแขนตั้ง มือซ้ายดั้งวงชายพก	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
62	ไม่บิดไม่ผัน	สวนกับนาง เอียงขวา นาง หันหน้าเข้าหาพระ ปฏิบัติ ท่ารำเหมือนตัวพระ พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำ ตรงกันข้ามกับ “ เข้าทอดสนิท” แต่ปฏิบัติ มือเท้าและเอียงศีรษะตรง กันข้าม	ปฏิบัติเหมือนท่า “ เข้าทอดสนิท” แต่ ตรงกันข้าม	ปฏิบัติเหมือนท่า “ เข้าทอดสนิท” แต่ ตรงกันข้ามและวิ่ง กลับที่เดิม	ชอยเท้าอยู่กับที่ มือซ้ายจับหงาย แขนตั้ง มือขวาตั้งวง ชายพก	
63	(ร้องซ้ำ) เข้า ทอดสนิทไม่บิด ไม่ผัน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าในลำดับที่ 61 และ 62	ปฏิบัติเหมือนกับร้อง ครั้งแรกมือทั้งสองจับ ที่หัวไหล่ทำเหมือน กันทั้งสองแถว	ปฏิบัติเหมือนกับ ร้องครั้งแรก ผู้อยู่ ด้านซ้ายมือเข้ามา ช้อยหลัง แถวขวา	ปฏิบัติเหมือนกับร้อง ครั้งแรกทำท่าอมร เกล้า มือซ้ายจับระดับ หน้า	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
64	ผูกพัน ผูกพัน	พระ วังชอยเท้า เยื้องไปทาง ไหล่ซ้ายของนาง วังเป็นวง กลม มือทั้งสองกรีดจีบที่ ไหล่นาง ในลักษณะโถมบน ศีรษะเอียงซ้ายทางไหล่ซ้าย นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ มือทั้งสองกริบจีบที่ไหล่ มือ นางอยู่ด้านล่างของมือพระ ศีรษะเอียงซ้าย แล้วปิดมือ พระออกจากไหล่ 2 จังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 63)	มือทั้งสองกรดจีบที่ ไหล่ผู้ที่อยู่แถวขวา ปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ มือทั้งสองกรีด จีบที่ไหล่	ประสมเท้า มือขวาดึง วงหน้า เอียงขวา	
65	ผูกพัน สุขเกษม	พระ-นาง วังชอยเท้าคงเดิม พระ มือซ้ายกรีดจีบที่ได้คาง นาง มือขวาโอบสะเอวของ นาง เอียงซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 63)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 64)	ปฏิบัติท่าเดิมแต่ สลับข้าง	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
66	ปลื้มเปรม (ซ้ำ) ปรีดา ทำนองเพลง ยะวาเร็ว	นาง กรีดจิบมือซ้ายได้มือ พระ มือขวาทำสะเอว ปิดมือ พระที่เซยคางออก ศีรษะเอียง ซ้าย ตั้งแถวยืนคู่พระ-นาง ก้าวเท้า ขวา กระดกเท้าซ้าย มือทั้ง สองจิบหงายแล้วแยกมือ คล้ายจิบออก มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาตั้งมือ แขนตั้งระดับ ไหล่ กระดกเท้าซ้าย ศีรษะ เอียงขวา พระ หันหน้าตรงวางเท้าซ้าย ถัดเท้าขวา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจิบคว่ำ ระดับปาก ทำท่ายิ้ม มือขวาจิบหงาย ระดับชายพก เอียงขวา ไม่มีทำนองเพลง ยะวาเร็วเมื่อจบเนื้อ เพลง	ยืนด้วยเท้าขวา กระดกเท้าซ้าย หันหน้าตรงมือทั้ง สองจิบหงาย แล้ว แยกมือคล้ายจิบออก ตั้งวงกลาง เอียงขวา เมื่อจบเนื้อเพลงจะ ใช้เพลงเร็ว-ลา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) โยกตัวตามจังหวะ มือซ้ายจิบคว่ำระดับ ปาก มือขวาจิบส่งหลัง เมื่อจบเนื้อเพลงจะใช้ เพลงเร็ว	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาจับ หงาย แขนตั้งระดับไหล่ ลักคอก พร้อมกับ สลักมือ จับ เป็นตั้งมือ ทำสลับกันแล้วถัด เท้าเป็นวงกลม นาง ปฏิบัติทำรำเหมือนพระ แล้วเดินวนไปเป็นวงกลม กลับเข้าที่	จะใช้เพลงร้ว ผู้ แสดงทั้งหมด นั่งลง ไหว้หลวงพ่อ 1 ครั้ง จบเพลง	เดินสายมือด้านขวา 2 จังหวะ ด้านซ้าย 2 จังหวะ แล้วถาค้วย ทำต่อแก้ว เดินขึ้น หน้า 2 จังหวะ เดิน ลง 2 จังหวะ นั่งลงก ไหว้ 1 ครั้ง จบเพลง	ผู้แสดง นั่งลงไหว้ 1 ครั้ง จบเพลง	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
	ทำนองท่อน 1 เที่ยวแรก	พระ กรีดมือจีบทั้งสองที่ ไหล่นาง เอียงซ้าย เดินถัด เท้าขวา นาง กรีดมือจีบไว้ใต้มือพระ ปิดมือพระออก เอียงซ้าย เดินถัดเท้าขวา (ถัดเท้าเดิน เข้าโรง)				
	ทำนองท่อน 1 (เที่ยว 2)	พระ กรีดจีบมือซ้ายเซยคาง นาง มือขวาโอบสะเอวของ นาง เอียงซ้ายเดินถัดเท้าขวา นาง กรีดจีบมือซ้ายใต้มือ พระ และปิดมือพระออก มือ ขวาทำสะเอว เอียงซ้าย				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
	ทำนองเพลง ท่อน 2 (เที่ยว 1)	พระ ปาดมือจากไหล่ขวา ของนางลงมาใกล้หน้าอก นาง มือซ้ายเท้าสะเอว เอียง ขวา นาง มือขวาดั้งปลายมือขึ้น ตั้งวงระดับอก ปัดมือพระ ออกไป มือซ้ายเท้าสะเอว เอียงซ้าย				
	ทำนองท่อน 2 (เที่ยว 2)	พระ จับมือซ้ายนางที่ตั้งวง ข้างหน้า ระดับอก มือขวา โอบสะเอวขวาของนาง				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงเทพบันเทิง

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		เที่ยงขวา-ซ้าย สลับกัน (2 จังหวะเปลี่ยนเอียง) เดินตาม จังหวะเพลงเข้าเวที นาง ตั้งวงมือซ้าย มือขวา เท้าสะเอว ศีรษะเอียง ขวา- ซ้าย สลับกัน กล่อมตัวตาม จังหวะเพลง เดินเข้าเวที				

วิเคราะห์เพลงเทพบันเทิง

จากตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำเพลงเทพบันเทิงของคณะละครแก้บนทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะทำรำสรุปได้ดังนี้

1. ทำออก ที่วัดโสธรฯ และศาลพระพรหม จะใช้ทำสวดสร้อยมาลาแปลง ไม่มีการสวดจีบ ปฏิบัติทำรำ 2-3 ครั้ง จากนั้นนั่งลงคุกเข่าเริ่มต้นรำตามเนื้อเพลง ที่ศาลพระกาฬ จะตัดทำออกไป เริ่มด้วยการนั่งคุกเข่า ปฏิบัติทำรำตามเนื้อเพลงเลย

2. ทำรำ ลักษณะทำรำของทั้ง 3 แห่ง ส่วนใหญ่คิดทำรำตามความหมายของเนื้อเพลง มีท่าใกล้เคียงกับกรมศิลปากรเพียงไม่กี่ท่า เช่น “เหล่าข้าพระบาท” ที่วัดโสธรฯ ใช้มือซ้ายจีบที่อก หมายถึง ตัวเอง ศาลพระกาฬ พนมหว่างอกอยู่ในท่าไหว ส่วนที่ศาลพระพรหม ทำรำจะใกล้เคียงกับกรมศิลปากร คือ ใช้มือขวาชี้กวาดไปด้านข้าง มือซ้ายวางบนหน้าขา หรือ เนื้อเพลง “ขอพ่อนกราย” จะใช้ท่าง่าย ๆ คือ ซ้อนมือทั้งสองขึ้นตั้ง หายมือ ไม่เหมือนท่ากรมศิลปากร

การเรียงลำดับทำรำจะไม่ต่อเนื่อง ทำรำใช้ท่าที่ซ้ำกัน เช่น “ให้พร้อมให้เพรียงเรียงระดับ เปลี่ยนสับท่วงทีหนีได้ เวียนไปได้จังหวะกัน” ผู้แสดงจะรำสายแขน เดินย่ำเท้าตามจังหวะตลอดจนหมดเนื้อเพลง

แม่ท่าที่ใช้ในเพลงเทพบันเทิง

วัดโสธรวรารามวรวิหาร

1. ท่าเทพพนม
2. ท่าผาลาเพียงไหล่
3. ท่าพิสมัยเรียงหมอน
4. ท่าจันทร์ทรงกลด

ศาลพระพรหมเอราวัณ

1. ท่าเทพพนม
- 2. ท่าพรหมสี่หน้า
3. ท่าผาลาเพียงไหล่
4. ท่าพิสมัยเรียงหมอน
5. ท่าจันทร์ทรงกลด

ศาลพระภาพ

1. ท่าเทพพนม
2. ท่าศาลาเพียงไหล่
3. ท่าพิสมัยเรียงหมอน
4. ท่าจันทร์ทรงกลด

แม้ท่าที่ใช้ในเพลงเทพบันเทิง ที่วัดโสธรฯ จะมี 4 ท่า ศาลพระพรหม ใช้ 5 ท่า และศาลพระภาพมี 4 ท่า ซึ่งท่าที่นำมาใช้ในเพลงนี้ จะตรงกัน คือ ท่าพรหมสี่หน้า ท่าศาลาเพียงไหล่ ท่าพิสมัยเรียงหมอน และท่าจันทร์ทรงกลด

ที่น่าสังเกต คือ ผู้แสดงจะไม่ปฏิบัติท่าจนหมดเนื้อเพลง ระดับของมือจะลดลง ไม่ได้ระดับเหมือนเดิม ทำให้ท่าราเปลี่ยนไป

3. การใช้วัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

3.1 การใช้เท้า ในเพลงเทพบันเทิง คณะละครทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะร่วมกันอย่างชัดเจน คือ

- ก้าวหน้า ลักษณะของการก้าวเท้า ไม่มีการเปิดส้นเท้าหลัง และไม่ย่อตัว
- กระดกเท้า ทั้ง 3 แห่ง การรำเพลงเทพบันเทิง จะพบการกระดกเท้าน้อยมาก
- ซอยเท้า ไม่มีการยัดหรือยุบตัวในขณะปฏิบัติ
- ประสมเท้า บางครั้งก็ย่อเข้า บางครั้งก็ไม่ย่อ

ที่น่าสังเกต คือ เพลงเทพบันเทิง ที่คณะละครทั้ง 3 แห่ง นำมาแสดงแก่นบน ไม่มีการประเท้าและยกเท้า

3.2 การใช้มือ ทั้ง 3 แห่ง จะมีการตั้งวงบน วงกลาง วงล่าง แต่ระดับของวงไม่แน่นอน เช่น การตั้งวงบน มือของผู้แสดงจะไม่อยู่ในระดับเดิมจนหมดท่า จะปล่อยมือก่อนเริ่มปฏิบัติท่าใหม่ การจับ ไม่มีการเกร็งมือ และกรีดนิ้ว ส่วนจับหลังก็จะงอแขน ไม่ส่งแขนไปข้างหลังตั้ง ๆ เป็นต้น

3.3 การใช้ลำตัว พบว่า ผู้แสดงที่วัดโสธรฯ และศาลพระภาพ จะใช้ลำตัวเข้าช่วยมากที่สุด คือ การโยกตัวตามจังหวะไปด้านข้างซ้าย-ขวา หน้า-หลัง ซึ่งการปฏิบัติท่าของกรมศิลปากร ไม่ใช้การโยกตัว ลำตัวจะตั้งตรง จะใช้การเอียงศีรษะ กดไหล่แทน

3.4 การใช้ศีรษะ ทั้ง 3 แห่ง มีการเอียงศีรษะ ซ้าย-ขวา แต่ลักษณะการเอียงจะไม่กดไหล่ด้วย ไม่มีการลัดคอ (ถ้าเอียงขวาจะกดไหล่ซ้ายหรือเอียงซ้ายจะกดไหล่ขวา)

4. การแปรแถว จะใช้รูปแบบของการแปรแถวน้อย เท่าที่พบการเข้าแถวตอนคู่มากที่สุด การเข้าวงกลม เดินสวนแถวปฏิบัติน้อยครั้ง

ส่วนของกรมศิลปากร นอกจากเข้าแถวตอนและเข้าวงกลมแล้ว จะมีการเดินสลับแถวระหว่างพระ-นาง วิ่งขึ้นหน้าและลงหลัง จะมีการแปรแถวบ่อยครั้งกว่าทั้ง 3 แห่ง

ที่น่าสังเกตคือ การแปรแถวในแต่ละครั้งของทั้ง 3 แห่ง จะเว้นระยะเวลานาน ส่วนของกรมศิลปากรจะมีการแปรแถวบ่อยครั้งมากกว่า

5. ตอนจบของเพลง ที่วัดโสมรฯ และศาลพระกาฬ ใช้เพลงรัว ไม่มีท่ารำ ผู้แสดงนั่งลงไหว้ สำหรับที่ศาลพระพรหมใช้เพลงรัว-ลา ปฏิบัติท่ารำ คือ สายมือตามจังหวะ เพียงด้านละ 2 จังหวะ จากนั้นหันหน้าตรง ลาด้วยท่าล่อแก้ว เดินขึ้น 2 จังหวะ เดินลง 2 จังหวะ แล้วนั่งลงไหว้ ทั้ง 3 แห่งจะไม่ใช้เพลง “ยะวาเร็ว” และไม่ปฏิบัติท่ารำเหมือนกรมศิลปากร

6. การปฏิบัติท่ารำของตัวพระ-นาง ทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ ตัวพระ-ตัวนาง จะปฏิบัติท่ารำเหมือนกันเป็นส่วนใหญ่ ความแตกต่างของความเป็นพระ-นาง สังเกตได้จากเครื่องแต่งกาย

ตัวอย่างทำรำเพลงเทพบันเทิง

“เหล่าข้าพระบาท” ผู้แสดงทำรำตามแบบกรมศิลปากร
คือ อาจารย์สุภาวดี โปธิเวชกุล วิทยาลัยนาฏศิลป์ กรมศิลปากร

“เหล่าข้าพระบาท” ผู้แสดงคณะสุขศิลป์บรรเทิง
ศาลพระกาฬ ลพบุรี (ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 8 มิถุนายน 2539)

“ขอโรกาส”

ตั้งเข่าขวา มือทำท่าไหว้หว่างอก

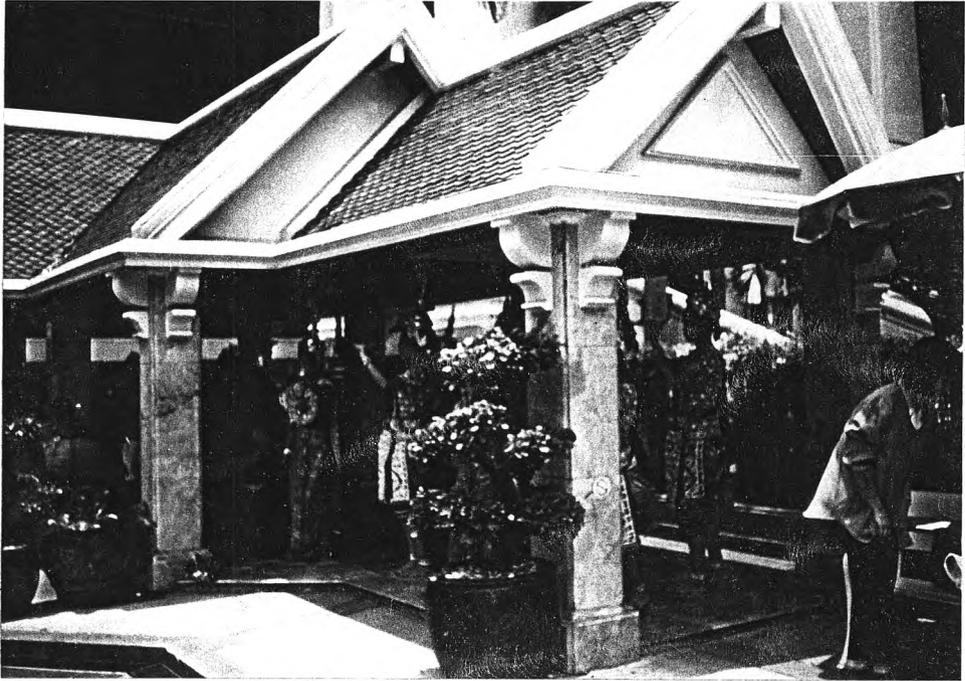
“ขอมโรกาสเทวฤทธิอดิศร”

ผู้แสดงคณะดำรงนาฏศิลป์ ศาลพระพรหมเอราวัณ

(ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 16 กรกฎาคม 2539)

“มาแต่บรรพ”
ทำรำของกรมศิลปากร

“ผองข้ามาแต่บรรพ์”

ผู้แสดงคณะดำรงนาฏศิลป์ ศาลพระพรหมเอราวัณ

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
1	ทำออกทำนอง เพลงรัว ดึกดำบรรพ์	ทำสอดสร้อยมาลา พระ-นาง ชอยเท้าวิ่งออก สอดสร้อย สลับย่าเท้าถี่ ๆ มาอยู่กลาง เวที มือขวาตั้งวงสูง ถือพาน มือซ้ายจับหงายระดับวงล่าง	เพลงรัว ทำสอดสร้อยมาลา แปลง ชอยเท้าอยู่ กับที่ มือขวาตั้งวง บน มือซ้ายจับหงาย ระดับชายพก เปลี่ยน สลับข้างไม่สอดจับ	เพลงรัว ทำสอดสร้อยมาลา เปลี่ยนสอดจับสลับ ข้าง	เพลงรัว ทำสอดสร้อยมาลา แปลง ไม่สอดจับ ชอยเท้าอยู่กับที่จน จบทำนอง	ผู้แสดงทั้ง 3 แห่ง ปฏิบัติท่ารำเหมือน กันทั้งตัวพระและ ตัวนาง
2	ผาลาป้องกัน	พระ-นาง หันตัวทางขวา ยื่นเท้าขวา กระดกเท้าซ้าย มือซ้ายป้องกัน มือขวาทือ พาน อยู่ระดับอกข้างลำตัว เอียงกดไหล่ขวา				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
3	ท่าเชื่อม	พระ-นาง เท้าซ้ายวางหลัง ก้าวเท้าขวา ไปข้าง มือซ้ายตั้งมือวางต่ำ มือขวาถือพานอยู่ระดับเดียว กัน เอียงซ้าย แล้วก้าวไขว้ เท้าซ้ายไปข้างหน้า วางเท้า ขวาลงข้างหลัง มือซ้ายส่งจับ ไปหลังมือ มือขวาถือพานตั้ง วงสูง เอียงขวา				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
4	ท่าเชื่อม	พระ-นาง ถอนเท้าขวาวางอยู่ข้างหลัง เต็มเท้า ตะเท้าซ้ายจุมกเท้า จรดพื้น มือซ้ายตั้งวงล่าง มือ ขวาทือพานมืออยู่ระดับวง ล่าง กดไหลซ้าย เอียงซ้าย				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
5	ท่าเชื่อม	<p>พระ-นาง</p> <ul style="list-style-type: none"> - เปลี่ยนเอียงศีรษะด้านขวา พร้อมกับก้าวเท้าซ้ายไปข้างตามด้วยเท้าขวา พร้อมพลิกข้อมือ มือซ้ายจับหงายมือ มือขวาถือพานระดับวงล่าง เอียงขวา - เท้าซ้ายวางหลัง โบกมือที่จับขึ้นไปตั้งวงสูง มือขวาส่งมือออกด้านข้างอยู่ระดับวงกลาง เอียงซ้าย 				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลป์ากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
6	บทร้อง ปราโมทย์ แสน	<p>พระ ยืน ทอดเท้าซ้าย มือซ้ายจับ ระดับปาก (ทำยิ้ม) มือขวาถือ พานอยู่ระดับวงล่าง เอียงซ้าย</p> <p>นาง หันด้านขวา ก้าวไขว้ (เท้า ซ้าย) ปฏิบัติมือเช่นเดียวกับ พระ เอียงซ้าย</p>	<p>ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจับระดับปาก (ทำยิ้ม) มือขวาจับส่ง หลัง เอียงขวา</p>	<p>แตะเท้าขวา มือซ้าย จับระดับปาก (ทำ ยิ้ม) มือขวาจับส่ง หลัง เอียงขวา</p>	<p>ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจับระดับปาก (ทำยิ้ม) มือขวาเท้า สะเอว เอียงขวา</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
7	บทร้อง “องค์อุปสร อมรแมน”	พระ-นาง ผสมเท้า จรดเท้าขวา มือขวา ถือพาน แขนตั้ง ระดับไหล่ มือซ้าย หายมือน้อยู่ระดับวง สูง ศีรษะเอียงซ้าย	ยืนด้วยเท้าขวา กระดกเท้าซ้าย มือ ขวาดั้งวงบน มือซ้าย แขนตั้งระดับไหล่ เอียงซ้าย	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา มือ ขวาหายมือระดับ วงบน มือซ้ายแขน ตั้งระดับไหล่ เอียง ซ้าย	ปฏิบัติท่าเหมือน เดิมมือซ้ายตั้งวงบน มือขวาดั้งวงกลาง เอียงขวา	
8	บทร้อง “แดนสวรรค์”	พระ-นาง (แดน) ขึ้นทำอัมพรหรือหัน หน้าตรง ก้าวเท้าขวาไปข้าง หน้า ลดมือซ้ายลงมาตั้งวง กลางจับคว้ามือซ้าย แขนขวา งอ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 7)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 7)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 7)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
9	บทร้อง “ยिनกฤดา”	(สวรรณค์) กระดกเท้าซ้าย มือซ้ายหงาย มือตั้งวงสูง มือขวาถือพาน แขนตั้งระดับไหล่ เอียงขวา พระ ยังอยู่ในท่าอัมพร นาง ก้าวเท้าซ้ายหน้า หน้าหน้า เอียงกดไหล่ซ้าย พระ กลับหลังหัน ปฏิบัติเช่น เดียวกัน	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) ทำ สอดสูงมือขวาแขน ตั้ง มือซ้ายหงายมือ ระดับวงสูง เอียงขวา	“ยिनกฤดาภินิหาร” ปฏิบัติทำเดิม ก้าว ไขว้ (เท้าขวา) หมุน 1 รอบ	ปฏิบัติทำเดิม ซอย เท้าหมุน 1 รอบใน เนื้อเพลง “ยิน กฤดาภินิหาร”	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
10	บทร้อง “ภินิหาร”	มือซ้ายยังอยู่ในท่ากนิษฐพื่อน ฝูง ก้าวซ้ายไขว้ นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ แต่หันหน้าตรง พระ ยี่ด-ยุบ เข้าพร้อมกัน วิ่งควงคู่ กันเป็นวง มาอยู่ที่เดิม หัน หน้าตรง	ปฏิบัติท่าเดิมหมุน รอบตัว	ปฏิบัติท่าเดิม (9)	ปฏิบัติท่าเดิม (9)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลป์ากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
11	บทร้อง “มหัศจรรย์”	นาง วิ่งกลับมาอยู่ที่เดิม พระ วิ่งกลับมาอยู่ที่เดิม (มหัศจรรย์) พระ ขึ้นท่าผาลา มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาถือพาน งอศอก กระดกเท้าขวา เอียงขวา	ก้าวเท้าซ้ายไปข้าง กระดกเท้าขวา มือซ้าย จับหางมือ มือขวาตั้ง วงกลาง ม้วนมือซ้าย คลายจับเป็นตั้งวง	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา มือ ซ้ายจับหางมือแล้ว เปลี่ยนเป็นตั้งวงสูง มือขวาอแขนตก ปลายมือลง	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา มือ ซ้ายจับหางมือ มือ ขวาตั้งวงกลาง ม้วนมือซ้าย คลาย จับเป็นตั้งวง	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ	
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ		
		นาง วิ่งกลับมาสู่ที่เดิม (มหัส)	นาง มือขวาถือพาน ตั้งวงสูง มือ ซ้ายหงายให้ปลายมือตกลง กระดกเท้าซ้าย เอียงซ้าย	ปฏิบัติทำเดิม โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม โยกตัวตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
12	ทำนองเพลง	ท่าภมรเกล้า พระ หันหน้าเข้าหาคู่ เกล้ามือ คนละข้าง เอียงตามมือ แตะ และย่ำเท้าถี่ ๆ ลักษณะสวน แถวไปข้าง ไป-กลับ	ปฏิบัติท่าเดิม โยกดัว ตามจังหวะ	ปฏิบัติในท่าเดิม วาง เท้าขวาลงหลัง โยก ดัวตามจังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม วางเท้า ขวาลง โยกดัวตาม จังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหมเอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
13	เกียรติไทยล้น ลือเลื่อง	ท่าภมรเกล้า พระ-นาง ยังอยู่ในท่าภมรเกล้า สนวนไป- กลับ	ท่าท่าภมรเกล้า ชอยเท้าอยู่กับที่ มือ ซ้ายจับ มือขวาตั้งวง ระดับหน้า	พระนางปฏิบัติเหมือน กัน ท่าภมรเกล้า ตะ เท้าขวา ม้วนมือจับ คลายออกตั้งวงอยู่ด้าน ซ้าย มือขวาจับด้านมือ ซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 12)	
14	ทำนองเพลง	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 15	เกล้ามือมาทางซ้าย ชอยเท้า	ปฏิบัติท่าเดิม แต่ เปลี่ยนข้าง ชอยเท้า	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 12)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
15	บทร้อง “เรื่องรูจี”	พระ-นาง ปฏิบัติเหมือนกันแต่พระหัน หน้าตรง ส่วนนางหมุนตัว ซ้ายหันหลัง มือขวาถือพาน ตั้งวงสูง มือซ้ายจับส่งหลัง ก้าวเท้าขวาไขว้ เอียงขวา (มือถือพานไขว้กัน) พระ หันหน้าตรง นาง หันหลัง	ปฏิบัติทำเดิม เคล้า มือมาทางขวา ซอย เท้า	ทำท่าภมรเคล้า ซอยเท้าอยู่กับที่	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 12)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
16	ทำนองเพลง (ท่าเชื่อม)	พระ-นาง ก้าวเท้าซ้ายเรียงไปด้านข้าง มือทั้งสองยังเหมือนเดิม เอียง ซ้าย ย่อเข่าลง	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 15) ซอยเท้า	ท่าท่าภมรเกล้า (ลำดับที่ 12) ซอยเท้า	ปฏิบัติท่าภมรเกล้า (ลำดับที่ 12) ซอยเท้าอยู่กับที่	
17	บทร้อง “ต่างเต็มตื่น ชื่นชม”	พระ-นาง ย่อเท้าเอียงตามกัน สลับที่กัน มาอยู่ที่เดิม แยกคู่ ย่อเท้าเอียง ตามกัน วนสลับที่ มาอยู่ที่ เดิม แยกคู่	แตะเท้าขวาและซ้าย สลับกัน 4 จังหวะ มือขวาจับสะบัดเข้า แล้วคลายออกตั้งวง ระดับหน้า มือซ้ายจับ ส่งหลัง	เดินแตะเท้าขวา ซ้าย สลับกัน (หมุนรอบ ตัวเอง) มือขวาตั้งวง มือซ้ายจับส่งหลัง	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือ ซ้ายจับคว่ำระดับปาก (ท่าท่ายิ้ม) มือขวาจับ ส่งหลัง เอียงขวา	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมนัส	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
18	บทร้อง “โสมนัส”	พระ มือซ้ายจับระดับปาก (ทำยิ้ม) มือขวาถือพาน ระดับวงล่าง หมุนรอบตัว เอียงซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจับคว่ำระดับ ปาก (ทำยิ้ม) มือขวา จับส่งหลัง เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจับคว่ำระดับ ปาก (ทำยิ้ม) มือขวา จับส่งหลัง เอียงขวา	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 17)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
19	บทร้อง “โอยฐู่เอือน อรรณ”	มือซ้ายจับระดับปาก (ทำยิ้ม) มือขวาถือพานระดับวงล่าง ก้าวเท้าซ้ายไขว้ หมุนรอบตัว เอียงซ้าย พระ หันเลี้ยวตัวทางซ้าย ใช้หน้า ทั้ง 2 คน มือขวาถือพาน ระดับชายพก มือซ้ายจับชาย พก เอียงกคไหล่ซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือขวาชี้ที่ปาก มือ ซ้ายจับส่งหลัง เอียง ซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือทั้งสองซ้อนมือ ขึ้น เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือทั้งสองซ้อนมือขึ้น หงายมือ มือขวาอยู่ ระดับวงบน มือซ้าย ระดับปาก เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
20	บทร้อง “อวยพร”	นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับตัวพระ แต่ ก้าวเท้าซ้ายไขว้ หนักหน้า พระ-นาง หันเลี้ยวตัวทางขวา พระก้าว ซ้าย นางก้าวไขว้ขวา ทำท่า โกย 2 มือ เอียงกคไหล่ขวา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) ซ้อนข้อมือทั้งสองขึ้น มือซ้ายอยู่สูงกว่ามือ ขวา เอียงขวา	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 19)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 19)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
21	บทร้อง “สุนทรศรี”	พระ-นาง มือซ้ายตั้งวง มือขวาถือพาน แขนตั้งระดับไหล่ เอียงขวา กระดกเท้าซ้าย ทำพิสมัยเรียง หมอนทางซ้าย หน้าตรง	ยืนด้วยเท้าขวา กระดกเท้าซ้าย มือทั้ง สองจับที่อกแล้ว คลายออกตั้งวงกลาง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 19)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 19)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทรื่อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
22	บทรื่อง “แจ้วจำเรียง” เสียงเพลง	(ท่าชูรังไก่อ) เป็นวงกลม พระ-นาง วางเท้าซ้ายหมุนตัวทางซ้าย ย่อเท้าเข้าเป็นวง มือขวา ถือพานระดับวงกลาง มือซ้าย จับคว่ำระดับวงสูง เอียงซ้าย กดไหล่ซ้าย	วิ่งย่อเท้าไปข้าง หน้า มือทั้งสองจับ คว่ำระดับหน้า	ย่อเท้า วิ่งเข้าวง มือทั้งสอง จับระดับ หน้า หักข้อมือเข้า	ทำท่าภมรเกล้า ย่อเท้า มือขวาตั้ง วงบน มือซ้ายจับ ระดับปาก เอียงขวา	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
23	บทร้อง “เสียงเพลง สคูดี”	ทำชูรังไก่อ พระ-นาง ยี่ด-ยุบเข้า รวมประสมทำ นาง มือขวาถือพาน ตั้งวงสูง มือ ซ้ายตั้งมือ งอแขนระดับวง กลาง เอียงซ้าย	วังดอยหลัง มือคล้าย จีบออกเป็นตั้งวง กลาง	วังออกนอกวง มือ ทั้งสองคล้ายจีบ ตั้ง วงกลาง	ปฏิบัติทำเดิมแต่สลับ ข้าง ซอยเท้า เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
24	ดนตรีรีเรื้อย	พระ-นาง ปฏิบัติท่าเดิม แต่หันหน้า สลับกัน	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 22)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 22)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 22)	
25	ประโคม	พระ ทำท่าพิสมัยเรียงหมอน ประเท้าซ้าย อยู่เบื้องหลังตัว นาง มือทั้งสองจับคว่ำ เอียงซ้าย นาง ประเท้าซ้าย มือทั้งสอง จับคว่ำ ประเท้าซ้าย เอียงขวา	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 22) โยกตัวตามจังหวะ	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือทั้งสองจับคว่ำ ระดับหน้า เอียงขวา	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 22) โยกตัวตามจังหวะ	
26	ปะโลมลาน	เปลี่ยนเป็นท่าพิสมัยเรียง หมอน ตัวพระจับมีอนาง	ก้าวไขว้(เท้าขวา) มือ ขวาดั้งวงบน มือซ้าย ตั้งวงกลาง เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือขวาดั้งวงบน มือ ซ้ายแขนตั้ง เอียงขวา	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 22) โยกตัวตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
27	ทำนองเพลง (ท่าโลม) แล้ว ตามด้วยเนื้อ ร้องที่ว่า “แล้วลีลาศ”	พระ-นาง วางเท้าซ้ายลงหลัง มือซ้ายตั้ง วงสูง (จับมือนางเช่นเดิม) มือขวาถือพาน แขนตั้ง เอียง ขวา	ย่อเท้าอยู่กับที่ มือขวา ตั้งวงบน มือซ้ายแขน ตั้งระดับไหล่	เดินย่อเท้าตาม จังหวะ มือขวาตั้งวง บน มือซ้ายตั้งแขน ระดับไหล่ เรียงแถว	ย่อเท้าตามจังหวะ ปฏิบัติท่าเดิมคือ ภมรเกล้า มือขวาตั้งวง บน มือซ้ายตั้งแขน ระดับไหล่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
28	บทร้อง “เริงรำ”	พระ-นาง ปฏิบัติทำเดิม (ท่า 27) แต่ สลับข้าง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 27) ย่อเท้าตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 27) ย่อเท้าตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 27) ย่อเท้าตามจังหวะ	
29	ทำนองเพลง	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับท่าที่ 27	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 27)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 27)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 27) ย่อเท้าตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลป์ากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เระว้ณ	ศาลพระกาฬ	
30	บทร้อง “ระบำ”	พระ ชอยเท้า มือซ้ายจับคว่า มือ ขวาถือพาน งอแขนระดับวง กลาง เอียงขวา นาง ปฏิบัติทำเช่นเดียวกับตัวพระ	ชอยเท้า มือขวาดั้ง วงบน มือซ้าย เปลี่ยนเป็นจับคว่า แขนตั้ง	ชอยเท้า มือซ้ายจับ คว่าระดับวงกลาง แล้วสอดมือขึ้นปล่อย จับหงายมือ มือขวา ตั้งแขนระดับไหล่	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 27) ชอยเท้าอยู่กับที่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
31	บทร้อง “ร้าย”	พระ-นาง ทำอัมพรแปลง มือซ้ายหงาย ระดับไหล่ มือขวาถือพาน แตะเท้าซ้าย เคลื่อนตัวไปทาง ซ้าย เอียงซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 30)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 30)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 30)	
32	บทร้อง “กรกริดกราย”	พระ-นาง ท่ากริดกรายขวา มือขวาถือ พานวงหน้า เท้าไขว้ซ้าย หนักหน้า เอียงไหล่ขวา จีบ ซ้ายส่งหลัง	ชอยเท้า มือซ้ายตั้ง วงบน มือขวาแขน ตั้งจีบคว่ำ เอียงขวา	ชอยเท้า มือซ้ายท่าท่า โปรยดอกไม้ มือขวา จีบส่งหลัง เอียงซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือซ้ายท่าท่าโปรย ดอกไม้ มือขวาจีบ ชายพก	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
33	บทร้อง “โปรยมาลี”	พระ-นาง กระดกเท้าขวา มือขวาโปรย ดอกไม้ มือซ้ายถือพานระดับ ปาก เอียงขวา	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 32) ชอยเท้าอยู่กับที่	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 32) ชอยเท้าอยู่กับที่	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) เปลี่ยนมือขวาทำท่า โปรยดอกไม้ มือ ซ้ายจับชายพก เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทรื่อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
34	บทรื่อง “สี่ประสาน”	พระ-นาง ปฏิบัติท่าเดิม (ท่า 33) แต่ สลับข้าง	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 33) ชอยเท้า	ชอยเท้าอยู่กับที่ โปรยดอกไม้ อีก 1 ครั้ง	ปฏิบัติท่าเหมือนเดิม มือทั้งสองจับที่อก คลายจับออกเป็นตั้ง วงกลาง	
35	บทรื่อง “พรมน้ำทิพย์ ปรงปน”	พระ ประสมเท้า มือขวาถือ พานตั้งวงสูง มือซ้ายจับคว่ำ ตั้งวง เอียงขวา	ก้าวเท้าขวาไขว้ เอียงขวา ไหว้ที่อก	วิ่งชอยเท้าขึ้นหน้า มือซ้ายจับปรกข้าง มือขวาดังวงบน	มือซ้ายทำท่าโปรย ดอกไม้ มือขวาจับที่ ชายพก	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
36	“สุคนธาร” (ท่าชูรังไก่อ)	นาง ประสมเท้าขวา มือซ้ายถือ พาน ตั้งวงสูง มือขวาจับคว่ำ แล้วคลายออกตั้งวง เอียงขวา พระ มือขวาถือพาน มือซ้ายจับ ปรกข้าง เอียงข้างมือจับ หันหน้าตรง สวนคู่ไป-กลับ	ก้าวเท้าขวาไขว้ ยก มือขึ้นจรดหน้าผาก แล้วลดมือลง	วังชอยเท้าลงหลัง มือ ซ้ายเปลี่ยนเป็นตั้งวง กลาง มือขวาเหมือน เดิม	มือขวาทำท่าโปรย ดอกไม้ มือซ้ายจับที่ ชายพก	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
37	ทำนองเพลง	นาง - รุ่งสวนแถวกับตัวพระ นาง รุ่งลงหลังไปอยู่ แทนที่พระ - ยี่ดยุบเข้าทั้งสองลง มือซ้าย เปลี่ยนจับคว่ำตั้งวงสูง มือ ขวาถือพานอแขน เอียงซ้าย พระ รุ่งสวนทางกลับที่เดิม พระรุ่ง ลงหลัง มือขวาถือพานตั้งวง สูง มือซ้ายตั้งวงกลาง กค ไหล่ซ้าย เอียงซ้าย	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 36) โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 35)	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือซ้ายทำท่าไปรอย ดอกไม้ มือขวาจับ ชายพก เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
38	บทร้อง “จักรวาลจำขึ้น”	นาง วีนสวนกลับที่เดิม นาง วีนขึ้นหน้ายึดยุบเข้าทั้งสอง ข้าง มือซ้ายเปลี่ยนเป็นตั้งวง กลาง มือขวาถือพานตั้งวงสูง เอียงขวา พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำ เหมือนท่าที่ 36	กระดกเท้าขวา มือ ทั้งสองจับที่อก แล้ว คลายออกตั้งวง กลาง	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 36)	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือทั้งสองจับคว่ำ ระดับหน้า เอียงขวา	
39	ทำนองเพลง	พระ-นาง ปฏิบัติท่าที่ 37				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทรื่อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
40	บทรื่อง “รีนรมย์ครัน”	พระ-นาง มือขวาถือพาน ตั้งวง มือซ้าย จับมือตัวนางข้างหน้า เอียง ซ้าย จับท่า 2 เรียงมือ นาง ก้าวเท้าขวาไขว้ มือทั้งสองตั้ง วงระดับอก มือซ้ายจับคว่ำ มือขวาถือพาน เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจับคว่ำระดับ ปาก (ทำยม) มือขวา จับส่งหลัง เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือทั้งสองจับคว่ำ แล้วคลายจับออก แขนตั้งระดับไหล่ เอียงขวา	คลายจับออก มือขวา เปลี่ยนเป็นตั้งวงบน มือซ้ายตั้งแขนระดับ ไหล่ เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
41		เพลงจันทน์ พระ-นาง พระปล่อยมือนาง เท้าซ้ายวางอยู่หน้า เท้าขวา วางหลัง มือทั้งสองตั้งวงข้าง หน้าระดับอก มือขวาถือ	เพลงรำ ทำท่าสอดสร้อย นั่งลงไหว้ 1 ครั้ง จบเพลง	เพลงรำ วิ่งสวนแถวไปรดอก ไม้ วิ่งกลับที่เดิม นั่ง ลงไหว้ 1 ครั้ง จบ เพลง	เมื่อจบเนื้อเพลง คนตรีบรรเลงเพลง รำ ผู้แสดงนั่งลงไหว้ 1 ครั้ง จบเพลง	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
42	ทำนองเพลง	พาน มือซ้ายตั้งวงลักคอกขวา ยื่นเท้าซ้ายลงหลัง ปฏิบัติสลับกัน 4 จังหวะ แล้วเปลี่ยนเป็นมือซ้ายจับคว่ำ มือขวาถือพานอยู่ระดับเดียว กับมือซ้าย ย่นเท้าถอยลงอีก 4 ครั้ง เปลี่ยนเป็นมือซ้ายจับ แล้วคลายออกตั้งวง				
		พระ-นาง หันเอี้ยวตัวทางซ้าย ขึ้นท่า ภมรเกล้า ย่นเท้าที่ ๆ ยักตัว ปฏิบัติทำนี้ ประมาณ 2-3 ครั้ง				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
43		พระ-นาง วิ่งหันมาหน้าตรง แล้วปฏิบัติ เหมือนท่าในลำดับที่ 41				
44		พระ-นาง ปฏิบัติเหมือนท่าในลำดับที่ 42 (ท่าภมรเกล้า) ท่าเชื่อม				
45		พระ-นาง ปฏิบัติเหมือนท่าในลำดับที่ 43				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
46	ทำนองเพลง	พระ-นาง (พระหมุนตัวไป ทางด้านหลัง) ก้าวเท้าซ้าย ไปข้างหน้า เท้าขวาอยู่หลัง ย่อเข่าทั้งสองลง มือซ้ายจับ คล้ายออกเป็นตั้งวงสูง ควง มือกัน มือขวาถือพานอยู่วง ล่าง เอียงซ้าย				
47	ทำนองเพลง	พระ-นาง ปฏิบัติเหมือนกับ พระหันหลัง นางหันหน้าตรง ถอนเท้า เท้าขวาประเท้าซ้าย ก้าวเท้าซ้ายไปข้างหน้า มือ ซ้ายคล้ายขึ้นตั้งวงสูง ควงมือ กัน				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
48	ทำนองเพลง	มือขวาถือพานดิ่งแขน เอียง ซ้าย พระ-นาง หันขวา ทำท่าไหว้ 4 ทิศ ไหว้จังหวะที่ 4 หัน หน้าตรง				
49	ทำนองเพลง	พระ-นาง ขึ้นท่าโบกขวา ซ้ายจับหลัง กระดกขวา เอียงขวา วางเท้า ขวา หมุนตัวซ้าย ๆ				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงกฤดาภินิหาร

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
50	ทำนองเพลง	พระ-นาง หันตัวเลี้ยวขวา ทำท่าภมร เกล้า ยกเท้าซ้ายก้าวข้าง มือ ขวาถือพานอยู่ระดับเดียวกับ มือซ้าย มือซ้ายจับเข้าหาตัว (ส่งไปข้างใบหู) เอียงขวา ยัด-ยุบเข้า เปลี่ยนเป็นถือพาน มือซ้าย มือขวาโปรยดอกไม้ วิ่งเข้า				

วิเคราะห์เพลงกฤดาภินิหาร

จากการสังเกตการณ์ การบันทึกภาพ กระบวนทำรำเพลงกฤดาภินิหารของการรำแก้บนทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะแตกต่างจากกระบวนทำรำของกรมศิลปากร สรุปได้ดังนี้

1. ทำออก กรมศิลปากรจะใช้เพลงร่ำดึกดำบรรพ์ แต่ทั้ง 3 แห่ง จะใช้เพลงร่ำ ใช้ทำ สอดสร้อยมาลาแปลง ไม่มีการสอดจีบ

2. ทำรำ ทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะเหมือนกันอย่างเด่นชัด คือ รวบเนื้อเพลง ทำให้ จำนวนทำรำลดลง เช่น “องค์อุปสรอมรแมนแดนสวรรค์” กรมศิลปากรใช้ทำรำ 3 ท่า หรือ “อิน กฤดาภินิหารมหัศจรรย์” ก็มีทำรำ 3 ท่า เช่นเดียวกัน แต่ทั้ง 3 แห่งจะใช้ทำรำเพียงท่าเดียว

เนื้อเพลงบางครั้งจะตีทำเอง เช่น “โอยจู้เอือนอรธ” ผู้แสดงที่วัดโสธรฯ จะใช้มือขวาชี้ ที่ปาก เป็นการตีความหมายตามเนื้อเพลง และจะไม่เปลี่ยนทำรำบ่อย จะใช้ทำรำเดิม อาศัยการโยก ตัวตามจังหวะ เช่น หลังจากเนื้อเพลง “มหัศจรรย์” ก็จะเป็นทำนองเพลง ผู้แสดงจะปฏิบัติทำรำ เดิม แล้วโยกตัวไปตามจังหวะจนถึงเนื้อเพลง “เกียรติไทยอันลือเลื่อง” จึงเปลี่ยนท่า

แม่ท่าที่ใช้ในเพลงกฤดาภินิหาร

วัดโสธรวรารามวรวิหาร

1. ท่าเทพพนม
2. ท่าผาลา
3. ท่าพิสมัยเรียงหมอน

ศาลพระพรหมเอราวัณ

1. ท่าเทพพนม
2. ท่ากลางอัมพร
- 3. ท่าผาลา
4. ท่าพิสมัยเรียงหมอน

ศาลพระกาฬ

1. ทำเทพพนม
2. ทำผาลา
3. ทำพิสมัยเรียงหมอน

ท่ารำที่เป็นแม่ท่า ของทั้งสามแห่งจะใกล้เคียงกันที่ปรากฏในเพลงนี้ คือ ทำเทพพนม ทำผาลา ทำพิสมัยเรียงหมอน และท่ากลางอัมพร ส่วนท่ารำอื่น ๆ ก็จะใช้ภาษาท่า เช่น ท่ายิ้ม ท่าชี้ เมื่อกล่าวถึงสิ่งหนึ่งสิ่งใดแทน

3. การใช้วัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

3.1 การใช้เท้า ในเพลงกฤดาภินิหารที่พบ คณะละครทั้ง 3 แห่ง จะใช้ในลักษณะคล้ายกัน คือ

- ก้าวหน้า ลักษณะของการก้าวเท้า ไม่มีการเปิดส้นเท้าหลัง และไม่ย่อตัว
- กระดกเท้า ทั้ง 3 แห่ง จะมีลักษณะการกระดกเท้าคล้ายกัน ไม่ถีบขาหลัง

ปล่อยให้ขาห้อยเกือบติดพื้น

- ซอยเท้า ไม่มีการยัดหรือยุบตัวในขณะที่ปฏิบัติ
- ประสมเท้า ไม่ย่อเข้า

3.2 การใช้มือ ระดับของวง การจับ จะไม่มีระดับแน่นอน มีการทิ้งท่ารำก่อนที่จะปฏิบัติท่าใหม่

3.3 การใช้ลำตัว ผู้แสดงทั้ง 3 แห่ง ใช้การโยกตัวตามจังหวะ ในกรณีที่ปฏิบัติท่าเดียวกัน

3.4 การใช้ศีรษะ ทั้ง 3 แห่ง จะใช้การเอียงศีรษะซ้าย-ขวา แต่ในขณะที่เอียงศีรษะ ไม่มีการกดไหล่

4. การแปรแถว ส่วนมากจะปฏิบัติท่ารำอยู่ในลักษณะแถวตอน มีการแปรแถวเข้าวงกลม และสลัที่พระ-นาง แต่พบน้อยครั้ง

ส่วนกรมศิลปากร ลักษณะการแปรแถว จะไม่ปฏิบัติในรูปแบบเดิมนาน ๆ มีการแปรแถวให้เห็นบ่อยครั้งมากกว่า เช่น เข้าวงกลม เดินสลัที่พระ-นาง พระ-นางหันหลัง เดินสลัที่ วังขึ้นหน้า-ลงหลัง

5. การปฏิบัติท่ารำของตัวพระ-ตัวนาง ส่วนใหญ่ปฏิบัติท่ารำเดียวกันไปในทิศทางเดียวกันตลอด แยกความแตกต่างของพระ-นาง ได้จากเครื่องแต่งกายเป็นหลัก

6. อุปกรณ์ที่ใช้ เพลงกฤดาภินิหารจะใช้อุปกรณ์ประกอบการแสดง คือ พาน ผู้แสดงทั้ง 3 แห่ง ไม่ถือพาน ส่วนเนื้อเพลงที่ต้องมีการโปรยดอกไม้ “กรกริดกรายโปรยมาลี” ผู้แสดงจะใช้มือซ้ายทำท่าโปรยดอกไม้แทน

7. เมื่อจบเนื้อเพลงกฤดาภินิหาร กรมศิลป์ากรใช้เพลงจีนร้ว ส่วนทั้ง 3 แห่งบรรเลงเพลงร้ว ผู้แสดงที่วัดโสธรฯ ทำท่าสอดสร้อย แล้วนั่งลงกราบ ที่ศาลพระพรหม วังสวนแถวระหว่างคูโปรยดอกไม้ วังกลับที่เดิม นั่งลงไหว้ ส่วนที่ศาลพระกาฬ จะจบด้วยเพลงร้วเช่นกัน ผู้แสดงไม่ปฏิบัติท่ารำ

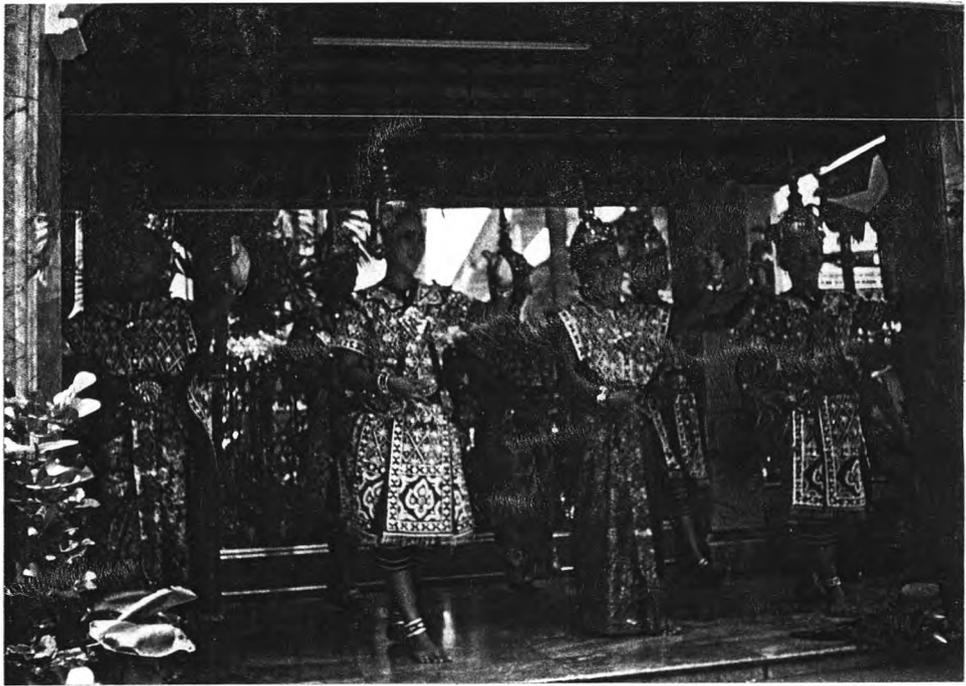
ทั้ง 3 แห่งจะปฏิบัติเหมือนกันตอนจบเพลง คือ ผู้แสดงนั่งลงไหว้เคารพสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เพื่อเป็นการบอกให้รู้ว่า การแก้บนจบ 1 รอบ

ลักษณะที่เห็นเด่นชัดร่วมกันของการรำกฤดาภินิหารทั้ง 3 แห่ง คือ ทำนองเพลงที่จะใช้เป็นท่าออก จะเปลี่ยนและมีการตัดท่าออกให้สั้น ในส่วนของเนื้อเพลง จะใช้ทำรำน้อยมาก ส่วนใหญ่จะปฏิบัติในท่าเดิม อาศัยการโยกตัวตามจังหวะ เมื่อจบเพลงจะบรรเลงเพลงร้ว ผู้แสดงทำท่าสอดสร้อยมาลาแปลง 2-3 ครั้ง แล้วนั่งลงไหว้ หมายถึง การแสดงแก้บนเสร็จสิ้น 1 รอบแล้ว

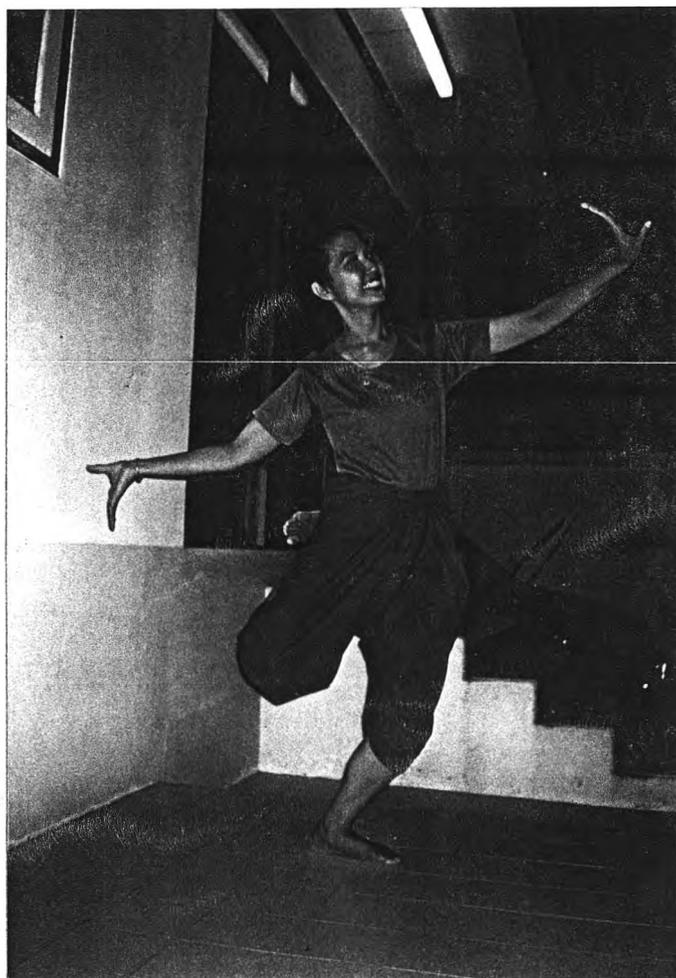
ตัวอย่างทำรำเพลงกฤดาภินิหาร

ทำออก เพลงกฤดาภินิหาร
สอดสร้อยมาลา
ของกรมศิลปากร

ทำออก เพลงกฤดาภินิหาร “สอดสร้อยมาลาแปลง”
คณะดำรงนาฏศิลป์ ศาลพระพรหมเอราวัณ

“มหัศจรรย์”

ทำร้ายของกรมศิลปากร

“มหัศจรรย์”

คณะประจวบเจริญศิลป์ วัดโสธรวรารามวรวิหาร
(ถ่ายภาพเมื่อวันที่ 20 กรกฎาคม 2539)

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
1	เพลงเหาะ ทำออก เดินออก 3 ครั้ง	เดินทำตัวพระและตัวนาง เริ่ม ด้วยเท้าซ้าย ปฏิบัติ 3 จังหวะ				1. เพลงดาวดิ่งส์ ทั้ง สามแห่ง ไม่มีทำ ออก 2. ตัวพระและตัว นาง ปฏิบัติทำรำ เหมือนกัน
2		พระ-นาง ปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกัน ทั้งด้านขวาและด้าน ซ้าย หันทางด้านขวา ถอนเท้าซ้าย ลง ก้าวลงหลัง ประเท้าขวา มือ ซ้ายแบตั้งวงสูง (วงบัวบาน)				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
3		<p>มือขวาดึงมือ เขยียดแขนดึง ระดับไหล่ เอียงขวา กระทุ้งเท้าซ้าย แล้วก้าวข้าง มือปฏิบัติเช่นเดิม แล้วหมุนตัว ไปทางซ้าย ปฏิบัติเท้าเช่น เดียวกับทางด้านขวา รวม 4 จังหวะ มือขวาดึงวงสูง มือ ซ้ายดึงมือ เขยียดแขนดึง ระดับไหล่</p> <p>ท่าผาลา พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ชอยเท้าไปข้างหน้า หันด้าน ขวา ก้าวเท้าขวา</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงควดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		<p>มือขวาจับตั้งวงสูง มือซ้าย พลิกข้อมือหงายท้องแขน ตก ปลายมือลง งอแขนเล็กน้อย เอียงศีรษะทางขวา ปฏิบัติเท่าเช่นเดียวกับท่า สอดสูง แล้วหมุนตัวไปทาง ซ้าย ปฏิบัติท่าผาลาเช่นเดิม แต่สลับข้าง</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
4		<p>ท่ากนินรรำสลักกับ ท่าแผลงศร พระ-นาง ซอยเท้าไปข้าง หน้า หันทางด้านขวา มือ ขวาดั้งวงสูง มือซ้ายจับหงาย เหยียดแขนตั้งระดับไหล่ เอียง ศีรษะทางขวา (ท่ากนินรรำ) กระทุ้งเท้าซ้าย ก้าวเท้าซ้าย สับคมือจับซ้าย คลายจับออก เป็นแบ่มือ ตั้งมือเหยียดแขน ตั้งระดับไหล่ มือขวาจับปรก ข้าง เอียงซ้าย (ท่าแผลงศร)</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
5		<p>กระหุ่งเท้าขวา ก้าวไขว้ข้าง หน้า ปฏิบัติทำกนรรำ ปฏิบัติเท้าและมือ เช่นเดียวกับ ด้านขวา</p> <p>ทำสอดสร้อย พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน ถอนเท้าซ้ายลงข้างหลัง หมุน ตัวทางขวามาหน้าตรง ก้าว เท้าขวาข้างหน้า มือขวาดึงวง สูง มือซ้ายลดลงมาจับหงายวง ล่าง</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		ระดับหัวเข็มขัด เอียงศีรษะ ทางขวา กระทุ้งเท้าซ้ายแล้ว จรดเท้า มือขวาเปลี่ยนเป็นจีบปรกข้าง มือซ้ายตั้งวงล่าง เอียงซ้าย ปฏิบัติสลับกัน 4 จังหวะ จรดเท้าซ้ายอีกครั้ง แล้วยก วางข้างหลัง สบัดมือ จีบขวา คลายจีบออกเป็นมือแบ ตั้งวง สูง มือซ้ายจีบคว่ำ				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		<p>แล้วพลิกข้อมือเป็นจีบหงาย ระดับวงล่าง เปลี่ยนมาเอียง ศีรษะทางขวา ปฏิบัติสลับกัน รวม 4 ครั้ง</p> <p><u>เพลงร่ำ</u></p> <p>พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กันหมุนตัวทางขวา ประทับ ขวาก้าวลงในลักษณะก้าวข้าง มือขวา คลายจีบออกเป็นมือ แบ ตั้งวงสูง(วงบัวบาน) มือ ซ้ายพลิกข้อมือ ตั้งมือขึ้น เหยียดแขนตั้งระดับไหล่ ยี่ด-ยุบเข้า หมุนรอบตัวไป ทางขวามาหน้าตรง</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรรฯ	ศาลพระพรหม เอนาวัลณ	ศาลพระกาฬ	
6		ท่ากลางอัมพร พระ ประเท้าซ้าย ก้าวลง ด้านข้าง ประสมเท้า มือซ้าย สอดจับขึ้นตั้งวงสูง (วงบัว บาน) มือขวาพลิกข้อมือ ตั้ง มือขึ้น เขยียดแขนตั้งระดับ ไหล่ เอียงศีรษะทางขวาใช้ ตัวตามจังหวะ 6 จังหวะ จังหวะสุดท้ายเอียงศีรษะทาง ขวา นาง ประเท้าขวาแล้วก้าว ไขว้ลงข้างหน้า มือปฏิบัติ เช่นเดียวกับพระ และใช้ตัว เช่นเดียวกัน				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
7		ท่าชักแป้งผัดหน้า พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กันประสมเท้าขวา มือขวาจับ ปรกข้าง มือซ้ายตั้งวงข้าง หน้าระดับปาก กดไหล่ขวา เดินมือขวาตกลงมาระดับ เดียวกับมือซ้าย เอียงขวา				
8		นั่งคุกเข่า พระ-นาง พนมมียอกขึ้นจรด หน้าผากพร้อมกระทบ จิ้งหะกัณ กระทบจิ้งหะอีก ครั้งหนึ่ง แล้วลดมือที่พนมลง มาก				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
9	เพลงตะเข็ง ดาวดิ่งสี่ เทวโลก	พระ-นาง นั่งคุกเข่า วางมือ บนหน้าขา มือทั้งสองจับคว่ำ แล้วคลายออกวางบนหน้าขา กระทบจังหวะก้น ศีรษะและ ตัวตั้งตรง	นั่งคุกเข่า วางมือทั้ง สองบนหน้าขา	นั่งคุกเข่า วางมือทั้ง สองบนหน้าขา	นั่งคุกเข่า วางมือทั้ง สองบนหน้าขา	
		พระ กระดกเสี้ยวด้านซ้าย มือทั้งสองจับคว่ำ ข้างลำตัว เปลี่ยนเป็นท่าพรหมสี่หน้า เอียงซ้าย	นั่งคุกเข่า พนมมือ หว่างอก เอียงขวาและ ซ้ายสลับกัน 2 จังหวะ	นั่งคุกเข่า มือทั้งสองจับคว่ำ แล้วม้วนจับสอดขึ้น คลาย จับออกแบมือ (ท่าพรหมสี่หน้า) เอียงซ้าย	นั่งคุกเข่า พนมมือหว่างอก โยกตัวตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
10	ร้องเอือน	นาง แยกเข้าซ้ายออก กระดกเลี้ยวด้านขวา มือ ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ เอียง ศีรษะทางขวา พระ เอียงไหล่ซ้าย แล้ว เปลี่ยนเอียงไหล่ขวา กระทบ จังหวะขึ้น มื่อยังคงปฏิบัติทำ เดิม นาง เอียงไหล่ขวา เปลี่ยนมา เอียงไหล่ซ้าย กระทบจังหวะ ขึ้น ขณะเอียงไหล่ มือปฏิบัติ ทำเดิม	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 9) นั่ง โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 9) (ท่าพรหมสี่หน้า) นั่ง โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 9) นั่ง โยกตัวตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
11	มโหฬาร	ท่ากลางอัมพร พระ-นาง ปฏิบัติเหมือนกัน ก้าวเท้าขวา กระดกเท้าซ้าย สอดมือจับซ้ายขึ้น คลายจับ ออกเป็นมือแบ (วงบัวบาน) ตั้งวงสูง มือขวาพลิกข้อมือ ตั้งปลายนิ้วขึ้น เขี่ยคแขน ตั้งระดับไหล่ กดไหล่ขวา เอียงขวา	ลุกขึ้นยืน กระดกเท้า ขวา มือทั้งสองจับเข้า หาอก คลายออก ตั้งวง กลาง	ลุกขึ้นยืน ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือขวาจับ คว่ำ สอดจับขึ้น แบ มือ มือซ้ายตั้งแขน ระดับไหล่ เอียงซ้าย	ลุกขึ้นยืน ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือทั้งสอง แบมือ (ท่าพรหมสี่ หน้า) เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
12	ร้องเอื้อน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กันกระทบจังหวะเข้าขวาที่ ยืนรับน้ำหนักขึ้น วางเท้าซ้าย ลงข้างหลัง ยกเท้าขวา เอียง ศีรษะทางซ้าย มือปฏิบัติเช่น เดิม	วางเท้าขวาลงหลัง ปฏิบัติมือเช่นเดิม โยก ตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติมือเช่นเดิม โยกตัวตามจังหวะ เอียงขวาและซ้ายสลับ กัน	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 11) (ท่าพรหมสี่หน้า) โยกตัวตามจังหวะ	
13	เป็นที่อยู่ สำราญ	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน ก้าวเท้าขวาในลักษณะ ก้าวข้าง ก้าวเท้าซ้ายไขว้	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 11)	กระดกเท้าซ้าย มือทั้ง สองจับคว่ำ คลายออก แขนตั้งระดับไหล่	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือทั้งสองจับ แล้ว คลายออกแขนตั้ง ระดับไหล่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
14	ร้องเอื้อน	และกระดกเท้าขวา ม้วนมือ ทั้งสองคลายจีบออกเป็นมือ แบดั่งปลายมือขึ้น เขยียด แขนทั้งสองข้างตั้งระดับไหล่ เอียงศีรษะทางซ้าย พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน กระทบจังหวะเข้าซ้ายที่ ยืนรับน้ำหนักขึ้น	ปฏิบัติทำรำเช่นเดิม (ลำดับที่ 12) โยกตัวตามจังหวะ	วางเท้าซ้ายลงหลัง มือปฏิบัติเช่นเดิม โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำรำเช่นเดิม งอแขนเข้าออกสลับ ข้างซ้ายและขวาตาม จังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
15	ฤทัยพรรษย์	<p>เยื้องไหล่ซ้าย วางเท้าขวาลงข้างหลัง ยกเท้าซ้ายในลักษณะถอนเท้า เยื้องไหล่ขวา มืออยู่ในลักษณะเค็ม วางเท้าซ้าย-ขวา ลักษณะย่อเท้าส่งมือทั้งสองลงมาตั้งมือข้างหน้า ละเลงข้อมือ ตามจังหวะ</p> <p>พระ ย่ำเท้าขณะร้องเอื้อน 3 จังหวะ แล้วยกเท้าขวา มือทั้งสองจับคว่ำ (ลักษณะหุบมือ) พลิกข้อมือขึ้นเป็นจับหงาย</p>	<p>ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายจับที่ปาก (ทำยิ้ม) มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา</p>	<p>ยืนด้วยเท้าซ้าย ยกเท้าขวา มือทั้งสอง จับตั้งอยู่ระดับหน้า หน้าตรง</p>	<p>มือซ้ายจับที่ปาก (ทำยิ้ม) มือขวาจับส่งหลัง หมุนรอบตัว 1 รอบ</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
16	ร้องเอื้อน	เหยียดแขนตั้งไปข้างหน้า ระดับไหล่ ตัวตั้งตรง (ท่าข้าง ประสานงา) นาง ย่ำเท้าแล้ว ยกเท้าซ้าย มือปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ พระ ยึด-ยุบเข่า กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา ลดมือจับ ทั้งสองข้างลงลำตัว ส่งมือทั้ง สองไปจับข้างหลัง นาง ยึด-ยุบเข่า กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย ปฏิบัติมือ เช่นเดียวกับพระ	โยกตัวตามจังหวะ ปฏิบัติทำรำเช่นเดิม (ลำดับที่ 15)	ก้าวเท้าขวาลง มือ ปฏิบัติเช่นเดิม (ลำดับที่ 15) โยกตัว ตามจังหวะ	โยกตัวตามจังหวะ มือ ปฏิบัติทำรำเช่นเดิม (ลำดับที่ 15)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมนัส	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
17	สารพัด งามจริง	พระ ก้าวเท้าขวาลงใน ลักษณะก้าวข้าง มือทั้งสอง ส่งไปจับหลัง กค ไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย นาง ก้าวเท้าซ้ายในลักษณะ ก้าวข้าง มือปฏิบัติเช่นเดียว กับพระ กค ไหล่ขวาเอียง ศีรษะทางขวา	ปฏิบัติท่ารำเช่นเดิม (ลำดับที่ 15) โยกตัวตามจังหวะ	มือยังปฏิบัติเช่นเดิม (ลำดับที่ 15) เอียงศีรษะขวาและ ซ้ายสลับกัน	ปฏิบัติท่ารำเช่นเดิม (ลำดับที่ 15) เอียงศีรษะตามจังหวะ	
	ร้องเอื้อน	พระ ถอนเท้าซ้าย ยกเท้าขวา กค ไหล่ขวา เอียงศีรษะทาง ขวา มือยังคงจับหลังอยู่ นาง ถอนเท้าขวา ยกเท้าซ้าย กค ไหล่ซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 15) เอียงศีรษะขวาและ ซ้ายสลับกัน	มือปฏิบัติเช่นเดิม (ลำดับที่ 15) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 15)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงควดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
18	ทุกสิ่งอัน	<p>เอียงศีรษะทางซ้าย มือจีบ หลังอย่างเดิม</p> <p>พระ ยกเท้าขวาอยู่เช่นเดิม เดินมือจีบทั้งสองมาข้างหน้า จีบหงายส่งแขนเหยียดตั้ง ระดับไหล่ ตัวตั้งตรง นาง เท้าซ้ายยกอยู่เช่นเดิม เดินมือจีบปฏิบัติเช่นเดียวกับ พระ</p>	<p>ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือขวาขึ้นนิ้วไปข้าง ๆ มือซ้ายจีบส่งหลัง เอียงซ้าย</p>	<p>ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือขวาชี้สูง มือซ้าย จีบส่งหลัง เอียงซ้าย</p>	<p>ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือขวาชี้ต่ำระดับเอว มือซ้ายจีบชายพก เอียง ซ้าย</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
19	ร้องเอือน	พระ กดไหล่ขวา ลคมมือจับ ทั้งสองลงข้างลำตัว ส่งไปจับ ข้างหลัง นาง กดไหล่ซ้าย ศีรษะเอียง ทางซ้าย ลคมมือจับทั้งสองลง ข้างลำตัว ส่งไปจับข้างหลัง	ปฏิบัติทำรำเดิม (ลำดับที่ 18) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติทำรำเดิม (ลำดับที่ 18) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติทำรำเดิม (ลำดับที่ 18) โยกตัวตามจังหวะและ เอียงศีรษะตาม	
20	สารพันอุดม	พระ ก้าวในลักษณะก้าวข้าง ส่งมือทั้งสองข้างไปจับข้าง หลัง เอียงซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือซ้ายขึ้นไว้ระดับเอว มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือทั้งสองจับส่งหลัง เอียงขวา	ปฏิบัติทำรำเดิม (ลำดับที่ 18) เอียงศีรษะตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทหรือ ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
21	ร้องเอื้อน	นาง ก้าวเท้าซ้ายในลักษณะ ก้าวข้าง ส่งมือทั้งสองข้างไป จับข้างหลัง เอียงขวา พระ ถอนเท้าซ้าย ยกเท้าขวา เอียงทางขวา นาง ถอนเท้าขวา ยกเท้าซ้าย เอียงทางซ้าย	ปฏิบัติทำรำเดิม (ลำดับที่ 20) เอียงศีรษะตามจังหวะ	มือปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 20) โยกตัวตามจังหวะ	ประสมเท้า ปฏิบัติทำรำเดิม (ลำดับที่ 20)	
22	สนใจปอง	พระ-นาง ปฏิบัติเหมือนท่า “ทุกสิ่งอัน”	ก้าวไขว้ (เท้าซ้าย) มือทั้งสองจับส่งหลัง เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือปฏิบัติทำเดิม เอียง ซ้าย	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือขวาวางทาบที่อก ทับบนมือซ้าย (ท่ารัก) เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
23	เทพบุตรศุค พรณ	พระ หมุนตัวทางขวา หัน หน้าไปทางหลัง ยกเท้าซ้าย มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาตั้งวง ข้างหน้า ระดับปาก เอียง ศีรษะทางซ้าย นาง ก้าวเท้าซ้าย แล้วถอน เท้าขวา ลงข้างหลัง ยกเท้า ซ้าย มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวา ตั้งวงระดับปาก เอียงซ้าย	ยกเท้าซ้าย มือทั้ง สองปฏิบัติเหมือนเดิม (ลำดับที่ 22)	ยกเท้าขวา มือขวาตั้ง วงบน มือซ้ายตั้งวง ระดับปาก เอียงขวา	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือ ซ้ายตั้งวงบน มือขวา ตั้งวงระดับปาก เอียงขวา	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
24	โหมบง	พระ หมุนตัวทวนขวา กลับ มาหันหน้าตรง (หน้าอ็ค) จรดเท้าขวา มือซ้ายส่งจีบไป ข้างหลัง มือขวาจีบหงายตั้ง วงล่าง เอียงขวา นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ แต่หมุนกลับมาหันหน้าเข้า หาหลังเวที (หันหลัง)	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือปฏิบัติเหมือนเดิม (ลำดับที่ 22) โยกตัว ตามจังหวะ	ก้าวไขว้ (เท้าขวา) มือปฏิบัติเหมือนเดิม (ลำดับที่ 23) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติทำรำเดิม (ลำดับที่ 23) เอียงศีรษะตามจังหวะ	
25	ร้องเอื้อน	พระ ยืด-ยุบเข้า ถอนเท้าขวา วางข้างหลัง หมุนตัวกลับทาง ขวาเดินมือจีบทั้งสอง กด ไหล่ขวาเอียงศีรษะขวา	ปฏิบัติทำรำเหมือน เดิม (ลำดับที่ 22)	ปฏิบัติทำรำเหมือน เดิม (ลำดับที่ 23)	ปฏิบัติทำรำเหมือนเดิม (ลำดับที่ 23)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
26	งามทรง อาภรณ์	นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ พระ หันหน้าไปด้านหลัง จรดเท้าซ้าย มือซ้ายจับหาง ตั้งวงล่างระดับหัวเข็มขัด มือ ขวาส่งไปจับข้างหลัง กด ไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกันหมุน ตัวมาหน้าตรง	พระ หันหลัง ประสมเท้า มือซ้าย จับชายพก มือขวาจับ ส่งหลัง เอียงขวา นาง หันหน้า ปฏิบัติ เช่นเดียวกับตัวพระ	พระ หันหลังปฏิบัติ ทำรำเหมือนกัน นาง ตะเท้าขวา มือ ซ้ายจับชายพก มือ ขวาจับส่งหลัง เอียงขวา	ประสมเท้า มือซ้ายจับ ชายพก มือขวา ปล่อยข้างลำตัว เอียงขวา	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
27	ร้องเอื้อน	พระ ยึด-ยุบเข่า กล่อมหน้า เปลี่ยนศีรษะมาทางขวา มือ ปฏิบัติเช่นเดิม นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 26) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติท่ารำเหมือน เดิม (ลำดับที่ 26)	ปฏิบัติท่ารำเหมือนเดิม (ลำดับที่ 26)	
28	ไม่มีหมอง	พระ สะคุดเท้าซ้าย ม้วนมือ จับซ้ายคลายออก เดินมือออก ไปห่างลำตัวเล็กน้อย แล้ว สาวจับกลับ มาจับหงายตั้งวง ระดับหัวเข็มขัด มือขวาส่ง ไปจับหลังเช่นเดิม จรดเท้า ซ้าย กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะ ทางซ้าย	ปฏิบัติท่ารำเหมือน เดิม (ลำดับที่ 26) แต่เปลี่ยนข้าง	ปฏิบัติท่ารำเหมือน เดิม (ลำดับที่ 26) แต่เปลี่ยนข้าง (มือ ขวาจับชายพก)	มือขวาจับชายพก มือ ซ้ายปล่อยข้างลำตัว ประสมเท้า เอียงซ้าย	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
29	ร้องเอื้อน	นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน พระ หันหลัง จรดเท้าซ้าย แล้ววิ่งชอยเท้าเคลื่อนตัวสวน กับนาง ไปอยู่ทางด้านขวา (แทนที่นาง) นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ วิ่งชอยเท้าสวนกับพระและ ไปอยู่แทนที่พระ (หันหน้า ตรง)	ปฏิบัติเหมือนเดิม (ลำดับที่ 26) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติเหมือนเดิม (ลำดับที่ 26) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติทำรำเหมือนเดิม (ลำดับที่ 28)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
30	นางอัปสร งอนสงวน	พระ สะดุดเท้าซ้าย เอียง ศีรษะทางขวา มือซ้าย ม้วน มือจีบปล่อยออก แล้วสาวจีบ กลับมาตั้งวงล่างเช่นเดิม ยก เท้าซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย (หันหลัง) นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ	ประสมเท้า หันหน้า ตรง เปลี่ยนมือขวาจีบ ชายพก มือซ้ายจีบส่ง หลัง เอียงขวา	ประสมเท้า มือขวา จีบชายพก มือซ้ายจีบ ส่งหลัง เอียงซ้าย	ประสมเท้า เปลี่ยนเป็น มือขวาจีบชายพก มือ ซ้ายจีบส่งหลัง เอียงซ้าย	
31	ร้องเอื่อน	พระ หันหลังก้าวเท้าซ้าย มือ ทั้งสองตั้งวงสูง มือขวาจีบ คว่ำ เอียงศีรษะทางซ้าย ก้าว เท้าขวา หมุนตัวกลับมาทาง ซ้าย	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 30) โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 30) โยกตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 30) เอียงศีรษะซ้ายและขวา ตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
32	นวลละออง	<p>ม้วนจีบขวาคลายออก จีบคว่ำ มือซ้าย</p> <p>นาง หันหน้า ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ</p> <p>พระ หันหลัง จรดเท้าขวา มือขวาจีบหงายตั้งวงล่าง มือ ซ้ายส่งไปจีบข้างหลัง เอียง ศีรษะทางขวา กดไหล่ขวา</p> <p>นาง หันหน้า ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ</p>	<p>ประสมท่าเหมือน เดิม มือซ้ายจีบหงาย ระดับชายพก มือขวา จีบส่งหลัง เอียงซ้าย</p>	<p>ตะเท้าซ้าย มือซ้าย เปลี่ยนเป็นจีบระดับ ชายพก มือขวาจีบส่ง หลัง เอียงขวา</p>	<p>ประสมท่าเหมือน เดิม มือซ้ายจีบ ชายพก มือขวาจีบ ส่งหลัง เอียงขวา</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
33	ร้องเอื้อน	พระ หันหลัง จรดเท้าขวา แล้ววิ่งชอยเท้าสวนกับนาง ไปอยู่ทางซ้าย (กลับแถวของ ตนโดยสวนหน้ากัน) นาง หันหน้า ปฏิบัติหน้า เช่นเดียวกับพระ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 32) เอียงศีรษะตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 32) เอียงซ้ายและขวาตาม จังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 32) เอียงศีรษะตามจังหวะ	
34	งามทรง เครื่องทอง	พระ ยกเท้าขวา หันหลัง สะศูดเท้าขวา ม้วนมือจับขวา คลายออกแล้วสาวจับกลับมา จับหางตั้งวงล่างระดับหัว เข็มขัดมือซ้ายส่งไปจับหลัง เอียงขวา	ยกเท้าขวา มือขวา เปลี่ยนเป็นตั้งวง ระดับชายพก มือซ้าย จับส่งหลัง เอียงซ้าย	ประสมเท้า มือขวา จับหางระดับชายพก มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 32) เอียงศีรษะตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
35	ร้องเอือน	เปลี่ยนมากคไหล่ขวา เอียง ศีรษะทางขวา นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ หันหน้าออกนอกเวที พระ (หันหลัง) วางเท้าขวา ลงข้างหลัง ส่งแขนขวาออก ข้างลำตัว ตั้งวงกลางจีบคว่ำ มือซ้ายแบ่มือปลายตกลง ตั้ง วงล่างแล้วยืนเท้าขวาเต็มเท้า ประเท้าซ้าย พลิกข้อมือทั้ง สองขึ้น นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ แต่หันหน้าออกเวที	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 34)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 34)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 34)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมนัส	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
36	แลเพชรนิล	พระ หันหลังจรดเท้าซ้าย มือขวาจับหงาย ตั้งแขน ระดับไหล่ มือซ้ายตั้งวงล่าง ระดับหัวเข่าชิด เปลี่ยนเอียง ศีรษะทางขวา นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ	ประสมเท้า มือซ้าย จับหงายระดับชายพก มือขวาจับส่งหลัง เอียงซ้าย	ปฏิบัติเท้าเหมือนเดิม มือขวาจับหงายแขน ตั้ง ระดับไหล่ มือ ซ้ายตั้งวงระดับ ชายพก	ประสมเท้า มือขวา จับหงายระดับชายพก มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย	
37	สมเด็จพระ อมรินทร์	<u>เพลงเจ้าเซ็น</u> พระ หันหลัง ก้าวเท้าซ้ายใน ลักษณะก้าวข้าง ชักเท้าขวา มาประสมรวมเท้า มือทั้งสอง จับหงายระดับอก	<u>เพลงเจ้าเซ็น</u> มือทั้งสองจับหงาย ระดับอก แล้วเปลี่ยน เป็นตั้งวงกลาง เดิน สวนกันระหว่างคู่	<u>เพลงเจ้าเซ็น</u> พระ หันหลังมือทั้ง สองจับคว่ำแล้วหงาย ออก ก้าวเท้าไปอยู่ที่ ตัวนาง	<u>เพลงเจ้าเซ็น</u> มือทั้งสองจับคว่ำ แล้วหงายออกข้างลำ ตัว ทำสลับกันตาม จังหวะ ย่ำเท้าตาม จังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
38	ปิ่นมงกุฎ	<p>เอียงศีรษะทางซ้าย แล้ว เปลี่ยนเอียงศีรษะทางขวา พร้อมกับม้วนมือจีบทั้งสอง คลายออกเป็นมือแบ ตั้งวง กลาง (ท่ามยุเรศ) นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน</p> <p>พระ หันหลังก้าวข้างเท้าซ้าย ประสมเท้า มือทั้งสองจีบคว่ำ ตั้งวงกลางข้างลำตัว กดไหล่ ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย สอด จีบทั้งสองขึ้น คลายจีบออก เป็นมือแบ</p>	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	ปฏิบัติทำ เหมือนตัวพระ เดิน ไปอยู่ที่ตัวพระ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
39	ทำนองรับ	<p>ดั่งวงสูง (วงบัวบาน) เปลี่ยน มากดไหล่ขวา เอียงศีรษะทาง ขวา (ท่าพรหมสี่หน้า) นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกัน</p> <p>พระ หันหลังก้าวเท้าซ้าย ประสมเท้า มือทั้งสองจับคว่ำ ดั่งวงกลางข้างลำตัว เอียง ศีรษะทางซ้าย พลิกข้อมือ หงายจับขึ้น เปลี่ยนมากด ไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา</p>	<p>อยู่สลับที่กันระหว่าง พระและนาง</p>	<p>ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37) แต่อยู่สลับที่</p>	<p>ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
40	ทรงวชิราวุธ	นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกัน พระ หันหลัง ก้าวข้างเท้า ซ้าย ประสมเท้า มือซ้ายแบ ปลายมือตกลง ค้างกลาง มือ ขวางอแขนข้างลำตัว จีบล่อ แก้วคว่ำมือ เอียงศีรษะทาง ซ้าย พลิกข้อมือทั้งสอง มือ ซ้ายตั้งมือ มือขวาจีบล่อแก้ว หงายมือ แขนเหยียดแขนตั้ง ระดับไหล่	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37) เดินกลับที่	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37) เดินกลับที่	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37) ย่ำเท้าตามจังหวะ	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงควดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
41	ร้องเอือน	<p>เอียงศีรษะทางขวา นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ</p> <p>พระ หันหลังก้าวข้างเท้าซ้าย ประสมเท้า ตักไหล่ขวา แล้วคืนตัว พร้อมกับม้วนข้อมือ ซ้ายเป็นจีบหงายตั้งวงล่าง มือขวาจับล่อแก้วม้วนข้อมือ ตั้งมือจีบขึ้น งอแขน ตั้งวงกลาง</p> <p>นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน</p>	<p>ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37)</p> <p>โยกตัวตามจังหวะ</p>	<p>ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37)</p> <p>โยกตัวตามจังหวะ</p>	<p>ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37)</p> <p>ยี่ด-ยุบตัวตามจังหวะ</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
42	ธนูศิลป์	พระ หันหลังก้าวเท้าซ้าย ประสมเท้า มือซ้ายคลายจับ ออกเป็นมือแบ ตั้งมือเหยียด แขนตั้งระดับไหล่ มือขวาจับ คว่ำ หันปลายจับเข้าหาแง่ ศิริษะ ตั้งวงสูง เอียงศิริษะ ทางซ้าย แล้วเปลี่ยนเอียง ศิริษะทางขวา นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกัน	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลป์ากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
43	รักษา	พระ หันหลัง วิ่งชอยเท้า เคลื่อนตัวไปยังที่ของนาง (พระอยู่ด้านนอก นางอยู่ด้าน ใน) มือทั้งสองลดลงมา มือ ซ้ายจับหงาย ตั้งวงล่างระดับ หัวเข็มขัด มือขวาส่งไปจับ หลัง กดไหล่ขวา เอียงศีรษะ ทางขวา นาง หันตรงปฏิบัติเช่นเดียว กับพระ และเคลื่อนตัวไปอยู่ แทนที่ของพระ (คืออยู่แถว ซ้าย)	มือทั้งสองแบทาบที่ หน้าอก มือขวาทับ มือซ้าย ตบมือลงที่อก ตามทำนองเพลง ขยับ เท้าอยู่กับที่	มือซ้ายจับหงายระดับ ชายพก มือขวาจับส่ง หลัง เดินสวนแถว พร้อมทั้งปล่อยมือ สลับกับจับตาม จังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	
44	เทวสีมา	พระ หันหลัง สะคุดเท้าซ้าย ถอนเท้าขวา				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
45	ร้องเอื้อน	<p>แล้วยกเท้าซ้ายขึ้น มือซ้าย ม้วนจีบคลายออก แล้วช้อน ข้อมือกลับเป็นจีบหงาย มือ ขวายังคงจีบหลังอย่างเดิม เอียงศีรษะทางซ้าย นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ</p> <p>พระ หันหลัง ก้าวเท้าซ้ายลง ในลักษณะก้าวข้าง พร้อมกับ เดินมือทั้งสองขึ้น ตั้งวงสูง มือขวาจีบคว่ำ หมุนรอบตัว ทางซ้าย กดไหล่ซ้าย</p>	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 43)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 43)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงควดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
46	เป็นอาจิน	<p>เอียงศีรษะทางซ้าย นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ</p> <p>พระ ก้าวเท้าขวา หมุนตัว กลับ ยกเท้าซ้าย หันหลังเช่น เดิม (อยู่แถวขวาที่ของนาง) มือขวาตั้งวงสูง ลดมือซ้ายลง ตั้งวงล่าง เอียงศีรษะทางซ้าย เช่นเดิม</p> <p>นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับตัว พระ และหมุนรอบตัวกลับ หน้าตรง (หันด้านหน้าเวที)</p>	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 43)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 43)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
47	อสุรินทร์อริ	พระ หันหลังยื่นอกเท้าซ้าย มือขวาดั้งวงสูง มือซ้ายตั้งวง ล่าง เอียงศีรษะทางซ้าย กระทบจังหวะเข้าสามจังหวะ นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 43)	มือขวาดั้งวงสูง มือ ซ้ายตั้งวงล่าง ยึด-ยุบ ตัวตามจังหวะ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	
48	ไม่ปีทา	พระ หันหลัง ก้าวเท้าซ้ายลง ในลักษณะก้าวข้าง มือทั้ง สองปฏิบัติเช่นเดิม เอียงซ้าย หน้ามองมือตั้งวงสูง นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ หันหน้าตรง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 43)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 47)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
49	(ร้องซ้ำ) อสุรินทร์อริ	พระ หันหลัง ก้าวเท้าซ้าย มือขวาดั้งวงสูง มือซ้ายตั้งวง ล่าง เอียงซ้าย กระทบ จังหวะเข้าสามจังหวะ พร้อม กับหมุนตัวไปทางซ้าย หันมา ด้านหน้า นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ หมุนตัวไปหัน หลัง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 43)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 47)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	
50	ไม่มีท่า	พระ หันหน้าตรง วางเท้า ขวา จรดเท้าซ้าย ลดมือขวา ลงมาที่ระดับวงกลาง งอแขน จีบคว่ำ มือซ้ายตั้งวงล่าง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 43)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 47)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ	
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ		
51	อันอินทร	ระดับหัวเข็มขัด มือขวาจับ หงาย เขยียดแขนตั้งระดับ ไหล่ เอียงศีรษะทางขวา นาง หันหลัง และปฏิบัติมือ เท้าเช่นเดียวกับพระ	พระ หันหน้าตรง ก้าวเท้า ซ้ายออกด้านข้าง ประสมเท้า เอียงศีรษะทางซ้าย แล้วกลับ ไปเอียงศีรษะทางขวา (ดัก ไหล่ซ้ายและคืนตัว)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37) แต่เดินสลับที่	มือซ้ายเปลี่ยนเป็นวง สูง มือขวาทิ้งวงล่าง ยัด-ยุบ ตามจังหวะ เหมือนเดิม	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37) แต่เดินสวนแถว ระหว่างคู่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
52	ปราสาท	<p>พร้อมกับม้วนข้อมือทั้งสองข้างคล้ายจับมือขวาออกเป็นมือแบ ตั้งมือ งอศอกเล็กน้อย ตั้งวงกลาง มือซ้ายจับหงาย ตั้งวงล่าง</p> <p>นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ</p> <p>พระ หน้าตรง ก้าวเท้าซ้าย ออกด้านข้าง ประสมเท้าเอียง ศีรษะทางซ้าย ม้วนมือจับ ข้างคล้ายออก ตั้งวงล่าง มือขวาพลิกข้อมือ ซ้อนมือจับหงาย</p>	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 51)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
53	ร้องเอือน	ตั้งเขนระดับไหล่ นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ท่า “อันอินทร”		ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 51)		
54	ทั้งสาม	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับ ท่า “ปราสาท”				
55	(ร้องซ้ำ) อันอินทร ปราสาท ทั้งสาม	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดิม จน ถึงคำร้องที่ว่า “ทั้งสาม” พระ-นาง ขยับเคลื่อนตัวมา ตรงกัน รวมเท้าประสมกัน	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37) เดินกลับที่เดิม	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 51)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37) เดินสวนแถวกลับที่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
56	ทำนองดนตรี รับ	กคไหล่ขวา เอียงศีรษะทาง ขวา มือปฏิบัติเช่นเดิม พระ หน้าตรง จรดเท้าแล้ว วิ่งชอยเท้า แยกจากนาง กลับ ที่ของตนทางซ้าย มือซ้ายจับ หงาย ตั้งวงระดับชายพก มือ ขวาจับหลัง กคไหล่ขวา เอียง ศีรษะทางขวา นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ วิ่งชอยเท้าไปยัง ที่เดิม (ด้านขวา)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 51)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
57	ทรงงามสูง เงื่อม	พระ หน้าตรง สะดุดเท้าซ้าย ถอนเท้าขวา ยกเท้าซ้าย พร้อมกับม้วนจับมือซ้าย คลายออก แล้วซ้อนข้อมือ กลับเป็นจับหงาย ตั้งวงระดับ หัวเข่าชิด มือขวาจับหลัง กด ไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา แล้วเปลี่ยนเป็นเอียงซ้าย นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ	มือทั้งสองจับคว่ำแล้ว หงายออก ขยับเท้าอยู่ กับที่ตามจังหวะ	มือซ้ายจับระดับชาย พัก มือขวาจับส่งหลัง เดินย่อเท้าอยู่กับที่	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	
58	กลางเวหา	พระ หน้าตรง เดินมือทั้ง สองชั้น ตั้งวงสูง มือขวา จับคว่ำ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 57)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 57)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 37)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		ก้าวเท้าซ้ายในลักษณะก้าว ข้าง (ร้องเอื้อน) หมุนรอบตัว ทางซ้าย ก้าวเท้าขวาที่คำร้อง “กลาง” แล้วหมุนตัวกลับ หน้าตรง ยกเท้าซ้าย ม้วนมือ จีบขวา คลายออกตั้งวงสูง มือซ้ายลดลงมาตั้งวงต่ำ กด ไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่น เดียวกับพระ และหมุนตัว กลับหันหลังเช่นเดิม				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
59	สี่มุขหุ้มมาศ	พระ หันหน้าตรง ยกเท้าซ้าย มือขวาตั้งวงสูง มือซ้ายตั้งวง ล่าง กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะ ทางซ้าย กระทบจังหวะเข้า ขึ้น รวม 3 จังหวะ นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่น เดียวกัน	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 43-46) เดินสวนแถวสลับที่	พระ หันหลัง ประสมเท้า มือขวาตั้ง วงสูง มือซ้ายตั้ง วงล่าง เอียงซ้าย ยัด-ยุบตามจังหวะ นาง ปฏิบัติทำเดี่ยว กัน หน้าตรง	มือทั้งสองวางทาบหน้า อก มือขวาทับมือซ้าย คบหน้าอกตามจังหวะ พร้อมกับย่อเท้าตาม จังหวะ	
60	สะอาดดา	พระ หันหน้าตรง ก้าวเท้า ซ้ายในลักษณะก้าวข้าง พร้อมกับกระทบจังหวะเข้า ขึ้น มือปฏิบัติเช่นเดิม กด ไหล่ซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 59)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 59)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 59)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
61	ใบระกาแกม แก้ว	เอียงศีรษะทางซ้าย หน้ามอง มือสูง นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่น เดียวกัน พระ หันหน้าตรง มือเท้า เอียงศีรษะเช่นเดิม ก้าวเท้า ซ้าย กระทบจังหวะเข้าขึ้น 3 จังหวะ หมุนรอบตัวไปทาง ซ้าย นาง หันหลัง ปฏิบัติเช่น เดียวกัน	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 59) เดินกลับที่	พระ ปฏิบัติท่าเดิม แต่หมุนตัวกลับมา หน้าตรง นาง ปฏิบัติเหมือน เดิม	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 59)	
62	ประกอบกัน	พระ หันหน้าเข้าหานาง	ปฏิบัติท่าเดิม (ที่ 59)	ปฏิบัติท่าเดิม (ที่ 59)	ปฏิบัติท่าเดิม (ที่ 59)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
63	ช่อฟ้า	<p>มือทั้งสองประสานไขว้กัน (ท่าพิศมัย) รวมเท้าทั้งสอง ประสมกัน ตัวตรง นาง หันหน้าเข้าหาพระ ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ</p> <p>พระ หันหลัง ก้าวเท้าซ้ายใน ลักษณะก้าวข้างเข้าหานาง ประสมเท้า มือทั้งสองตั้งวง สูง จีบคว่ำแล้วพลิกข้อมือหัน จีบเข้าหาแง่ศีรษะ กดไหล่ ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย ขณะ ก้าวเท้าซ้าย เอียงศีรษะทาง ขวา</p>	<p>กระหุ่งเท้าตามจังหวะ หันหน้าเข้าหากัน ท่า ท่าพรหมสี่หน้า</p>	<p>ประสมเท้า หันหน้า เข้าหากัน มือทั้งสอง จีบคว่ำข้างลำตัว แล้ว ม้วนมือ</p> <p>ปล่อยจีบ หักข้อมือลง (พรหมสี่หน้า)</p>	<p>กระหุ่งเท้าขวาตาม จังหวะ มือทั้งสองตั้ง วงกลาง</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
64	ซ้อยเพื่อย	นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ พระ หันหลัง ก้าวเท้าขวา ออกในลักษณะก้าวข้าง แล้ว ยกเท้าซ้าย ม้วนมือจับทั้งสอง กลายออก ตั้งวงสูง เปลี่ยนมากดไหลซ้าย เอียง ศีรษะทางซ้าย นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 63)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 63)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 63)	
65	เฉื่อยชด	พระ ก้าวเท้าซ้าย พร้อมกับ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 59)	ปฏิบัติทำเดิม (ที่ 59) หันหน้าตรงทั้งคู่	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 59)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		<p>หมุนตัวทางซ้ายหันหน้าเข้า หานาง (ร้องเอื้อน) ก้าวเท้า ขวาไปข้างหน้า ที่คำร้องว่า “เอื้อย” และวางเท้าซ้ายลง ข้างหลังคำร้องที่ว่า “ซด” มือทั้งสองจับคว่ำ ตั้งวงบัว บาน (ท่าพรหมสีหน้า) นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ หมุนตัวทางซ้ายหันเข้าหา พระ</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
66	(ร้องซ้ำ) ข้อฟ้า ช้อยเพื่อย เฉื่อยชด	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับบทร้องเดิม	ปฏิบัติเช่นเดียวกับบทร้องเดิม ทั้งคู่หันหน้าตรง	ปฏิบัติเช่นเดียวกับบทร้องเดิม	ปฏิบัติเช่นเดียวกับบทร้องเดิม	
67	บราลีที่ลด	พระ หันหลัง ถอนเท้าขวา ลงหลัง สะคุดเท้าซ้าย มือทั้งสองข้างลดลงมาตั้งวงข้างหน้า กรีดจีบไขว้แขนประสานกัน หันฝ่ามือเข้าหาลำตัว (คล้ายท่าขัดจางนาง) กัดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา ม้วนจีบทั้ง 2 คลายออกตั้งมือ	มือทั้งสองทาบที่อก มือขวาทับมือซ้าย ตบอกเบา ๆ เดิน สวนแถว	มือขวาดั้งวงสูง มือซ้ายตั้งวงล่าง ยึด-ยุบ เข้าตามจังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 63)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
68	मुखกระสัน	<p>ส่งลำแขนออกห่างลำตัวเล็กน้อย (คำร้อง “บราลี”) แล้วคืบมือเข้ามาไขว้ประสานที่ฐานไหล่ทั้งสองข้าง ถอนเท้าขวายกเท้าซ้าย เปลี่ยนมากดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย (คำร้อง “ที่ลด”)</p> <p>นาง หันหน้า ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ</p> <p>พระ หันหลัง ก้าวเท้าซ้ายในลักษณะก้าวข้าง มือทั้งสองเดินออกตั้งวงกลาง จีบคว่ำ เอียงศีรษะทางซ้าย</p>	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 67)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 67)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 63)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		(ร้องเอื่อน) แล้วก้าวเท้าขวา หมุนรอบตัวกลับทางซ้าย (คำร้อง “ मुख ”) สวนกับตัว นาง ม้วนมือจีบทั้งสองคลาย ออกเป็นมือแบไขว้ประสาน กัน (ท่าพิศมัย) นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ และสวนแถวไปที่อยู่ของพระ (แถวซ้าย) หมุนรอบตัวกลับ หันหน้าตรง				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
69	(ร้องซ้ำ) บราลีที่ลด मुखกระสัน	พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำเช่นเดียวกับบทร้องเดิม และสวนแถวกลับที่ของตน	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 67) เดินสวนแถวกลับที่	ก้าวไขว้(เท้าขวา) มือซ้ายตั้งวงสูง มือขวาตั้งวงล่าง เอียงขวา ยึด-ยุบตามจังหวะ	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 63) หมุนตัวกลับมาหน้าตรง	
70	मुखเด็ด	พระ หันหลัง แตะเท้าซ้าย มือทั้งสองลดลง จีบหงาย ตั้งวงข้างหน้าระดับอก แขนซ้ายยื่นเลื่อมแขนขวาเล็กน้อย (วงตรงกับขาที่กันเข้า ทั้ง 2 ข้าง) กดไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา นาง หันหน้าตรง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ	มือทั้งสองจีบหงาย ระดับอก แล้วคลายออกตั้งวงกลาง ทำสลับกันไป พร้อมกับ ย่ำเท้าตามจังหวะ	มือทั้งสองจีบไขว้ที่หน้าอก แล้วเปลี่ยนเป็นตั้งวงกลาง ทำสลับกัน พร้อมย่ำเท้าตามจังหวะ ปฏิบัติท่าเดิมจนถึงลำดับที่ 80	มือทั้งสองจีบหงายระดับอก แล้วคลายออกตั้งวงกลาง ทำสลับกันไป พระ ใช้อ่ำเท้าตามจังหวะ ปฏิบัติท่าเดิมจนถึงลำดับที่ 80	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
71	ทองคาค	พระ ก้าวเท้าซ้าย แตะเท้า ขวา (ประเท้า) ม้วนมือจับทั้ง สองข้าง คลายออกตั้งมือ เดิน มือขวาส่งออกไปเหลื่อมมือ ซ้ายเล็กน้อย กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70)			
72	ร้องเอื้อน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กันกับคำร้อง “ मुखเค็ด ”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70)			

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
73	กนกพรรณ	พระ-นาง ปฏิบัติมือและเท้า เช่นเดียวกับคำร้อง “ทองคาค”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70)			
74	บุษบก	พระ-นาง ปฏิบัติมือและเท้า เช่นเดียวกับคำร้อง “มุขเต็ด”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70)			
75	สุบรรณ	พระ-นาง ปฏิบัติมือและเท้า เช่นเดียวกับคำร้อง “ทองคาค”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70)			
76	ชามพูนท	พระ-นาง ซอยเท้าเคลื่อนตัว ไปข้างหน้า มือทั้งสอง ตั้งวง สูง มือขวาจับคว่ำ	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70)			

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
77	(ร้องซ้ำ) मुख เด็ค ทองคาด	กุดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทาง ซ้าย มือขวาม้วนจับคลาย ออก มือซ้ายพลิกข้อมือเป็น จับคว่ำ ตั้งวงสูง เปลี่ยนมา กุดไหล่ขวา เอียงศีรษะทาง ขวา ยึด-ยุบเข้ารวมเท้า ประสมกัน				
		พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำเช่น เดียวกัน วิ่งชอยเท้าไปข้าง หน้า หมุนตัวทางซ้าย พร้อม กับม้วนมือจับซ้ายคลายออก เป็นมือแบ ตั้งวงสูง พลิกข้อมือ มือขวาเป็นจับคว่ำ ตั้งวงสูง	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 70-80)			

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
78	กนกพัน	เปลี่ยนมากดไหลซ้าย เอียง ศีรษะทางซ้าย ยึด-ยุบ เข่า รวมเท้าประสมกัน พระ-นาง ปฏิบัติทำซุรงไก่อ และยังคงอยู่ในวงกลม ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำคำร้อง “ชามพูนท”				
79	บุษบก สุวรรณ	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกับคำร้อง “ मुखเด็จ ทองคาค ” ทำซุรงไก่อ				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
80	ชามพูนท	พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำเช่นเดียวกับคำร้อง“ชามพูนท” ในตอนต้นคือ ชูรั้งไก่อ่ จีบคว่ำมือซ้ายตั้งวงสูง				
81	ราชยาน เวชยันต์	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน หมุนตัวทางซ้าย วิ่งชอยเท้าตามกัน ในวงกลม มือขวา จีบคว่ำ เอียงศีรษะทางขวา แล้วสอดจีบ คลายจีบออกเป็นมือแบ ตั้งวงสูง (วงบัวบาน) มือซ้ายแบตั้งมือเหยียดแขนตั้งระดับไหล่ แล้วเปลี่ยนไปกดไหล่ซ้าย	พระ หันหลังมือทั้งสองจีบเข้าหาอกนาง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน หน้าตรง	เข้าวงกลม มือทำท่าสอดสูง เปลี่ยนสลับข้าง หมุนตามวง	ปฏิบัติท่าเดิม แต่หันหน้า หันหลังสลับกันระหว่างคู่	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
82	รดแก้ว	<p>เอียงศีรษะทางซ้าย ยี่ด-ยุบ เข้า รวมเท้า ประสม เท้า (ท่ากลางอัมพร)</p> <p>พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน หมุนตัวทางขวา วิ่งซอย เท้าเป็นวงกลม มือซ้ายจับ ค้ำ แล้วสอดจับขึ้นคล้ายจับ เป็นมือแบตั้งวงสูง (วงบัว บาน) มือขวาตั้งมือ เขยียด แขนตั้งระดับไหล่ เอียงศีรษะ ทางขวา</p>	<p>พระ มือทั้งสองคลาย ออก ตั้งวงกลาง หัน หน้าตรง</p> <p>นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน หันหลัง</p>	<p>ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 81-87)</p>	<p>ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 81-87)</p>	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
83	(ร้องซ้ำ) ราชยาน เวชยันต์ รถแก้ว	ยี่ด-ยุบเข้า ร่วมเท้าประสมกัน (ท่ากลางอัมพร) พระ-นาง ปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกันกับร้องครั้งแรก	ปฏิบัติทำรำเช่นเดียว กันกับร้องครั้งแรก หันหน้าตรง ปฏิบัติ ทำรำเช่นเดิม			
84	เพริศแพรว ก่ากง	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกัน วิ่งชอยเท้าเคลื่อนที่ ตามกัน ไปข้างหน้า หมุนตัว ทางซ้ายกลับหลัง	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 82-87)			

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
85	อลงกต	<p>มือทั้งสองจับหงาย ดึงวงระ ดับอก กดไหล่ขวา เอียง ศีรษะทางขวา คลายจับทั้ง สองออก มือขวาดึงวงสูง มือ ซ้ายดึงมือเหยียดแขนตั้ง ระดับไหล่ เปลี่ยนมากดไหล่ ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย ยึด- ยุบเข้า ประสมเท้ารวมกัน (ท่าอำไพ)</p> <p>พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำเช่น เดียวกัน วังชอยเท้า หมุนตัว ทางขวา มือทั้งสองข้างจับ หงายดึงวงระดับอก</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
86	(ร้องซ้ำ) เพริศแพรว	กอดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทาง ซ้าย พระ-นาง ปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกัน คลายจีบออก มือ ซ้ายตั้งวงสูง มือขวาแบตั้งมือ เหยียดแขนตั้งระดับไหล่ เปลี่ยนมากอดไหล่ขวา เอียง ศีรษะทางขวา ยืด-ยุบเข้า รวมเข้าประสมกัน				
87	กำกง อลงกต	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกันและปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกับทำคำร้อง “เพริศ แพรวกำกง”				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
88	แอกงอน อ่อนสลวย	พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำเช่น เดียวกัน ถอนเท้าขวาวางข้าง หลัง หมุนตัวกลับทางขวา พร้อมกับลดมือขวาลงเล็กน้อย แหวงมือขวาออกไปตั้ง วงสูง มือซ้ายพลิกข้อมือตก ปลายมือลง ทอดแขนเหยียด ดิ่ง หายท้องแขน กดไหล่ ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย (ท่า ชนิร้ายไม้) จรดเท้าซ้าย	ปฏิบัติเหมือนท่า “มุขเด็ดทองคำ” เดินสวนแถว สลับที่	หันหน้าตรงเหมือน เดิม มือขวาตั้งวงสูง มือซ้ายจีบระดับชาย พัก ย่ำเท้าและเปลี่ยน มือสลับข้างตาม จังหวะ	หันหน้าตรง ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 87)	
89	ช่วยชด	พระ-นาง ปฏิบัติท่ารำเช่น เดียวกัน วิ่งชอยเท้าไปข้าง หน้า แล้วหมุนตัวทางซ้าย	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 70-71)	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 88) จนถึงเนื้อเพลง ในลำดับที่ 98	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 87)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
91	ช่วยชด	พระ-นาง ปฏิบัติเหมือนกัน โดยหันหน้าเข้าวงใน รวม เท้าชิด พร้อมทั้งยึด-ยุบเข่า มือทั้งสองประสานไขว้กัน ทาบบนฐานไหล่			ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 87)	
92	เครื่องชด	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน หันหน้าตามวงเดินกลับที่ ของตน โดยจรดเท้าขวา มือ ซ้ายตั้งวงสูง มือขวาจับหาง ระดับวงล่าง ศีรษะเอียงทาง ซ้าย (ทำสอดสร้อยมาลา)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70-71) เดินกลับที่		ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 87) แต่เดิน สวนแถว	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลป์ากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
93	ช่อตั้ง	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน ก้าวเท้าขวาจรดเท้าซ้าย มือซ้ายคลายจับออก ตั้งวงสูง มือขวาตกลงมาจับหงาย ระดับวงล่าง เปลี่ยนมาเอียง ศีรษะทางขวา	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70-71)		ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 87)	
94	บัลลังก์ลอย	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กันท่า “เครื่องขด” และท่า “ช่อตั้ง” เคลื่อนตัวเดินตาม กันกลับไปยังที่ของตน	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70-71)		ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 87)	
95	รายรูป	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กันเหมือนท่า “เครื่องขด”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70-71)			

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
96	สิงห์อัด	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำ เหมือนท่า “ช่อตั้ง”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70-71)		ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 87) เดินกลับที่เดิม	
97	ร้องเอื้อน	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำ เหมือนท่า “เครื่องขด”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70-71)			
98	หยัดยัน	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำ เหมือนท่า “ช่อตั้ง”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 70-71)			
99	สุบรรณ	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำ เหมือนท่า “เครื่องขด”	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา มือ ซ้ายจับคว่ำระดับหน้า	ยืนด้วยเท้าซ้าย กระดกเท้าขวา มือ ซ้ายจับคว่ำระดับหน้า	ยืนด้วยเท้าขวา กระดก เท้าซ้าย มือขวาจับคว่ำ ระดับหน้า	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
100	จับนาค	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำ เหมือนท่า “ช่อตั้ง” เดินมา จนที่ของคน	มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 99)	มือขวาจับส่งหลัง เอียงขวา ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 99)	มือซ้ายจับส่งหลัง เอียงซ้าย ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 99)	
101	หิวเสียวห้อย	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน ก้าวเท้าซ้าย กระดกเท้า ขวา มือทั้งสองตั้งวงสูงข้าง หน้า มือซ้ายจับคว่ำ กดไหล่ ขวา เอียงศีรษะทางขวา มือ ขวาพลิกข้อมือเป็นจับข้าง หลัง เปลี่ยนเป็นเอียงศีรษะ ทางซ้าย	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 99)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 99)	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 99)	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
102	รายรูป	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน วางเท้าขวา ชักเท้าซ้ายมา ประสมรวม มือทั้งสอง ประสานไขว้กันที่ฐานไหล่ ตักไหล่ขวาแล้วคืนตัวมือทั้ง สองซ้อนข้อมือเล็กน้อย แล้ว วางทาบลงตามจังหวะ	“รายรูปสิงห์อัด หยัดยัน” ปฏิบัติ เหมือนเนื้อเพลงเดิม	“รายรูปสิงห์อัด หยัดยัน” ปฏิบัติ เหมือนเนื้อเพลงเดิม	“รายรูปสิงห์อัด หยัดยัน” ปฏิบัติ เหมือนเนื้อเพลงเดิม	
103	สิงห์อัด	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับคำร้อง “รายรูป”				
104	ร้องเอือน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับคำร้อง “รายรูป”				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
105	หยัดยัน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน ขยับเท้าซ้ายออกด้านข้าง ชักเท้าขวามาประสมรวมเท้า มือปฏิบัติเช่นเดิม ตักไหล่ ซ้าย แล้วคืนตัว				
106	สุบรรณ	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับคำร้อง “หยัดยัน”	ปฏิบัติทำซ้ำ เนื้อเพลง เดิม แต่ทำสลับข้าง	ปฏิบัติทำซ้ำ เนื้อเพลง เดิม แต่ทำสลับข้าง	ปฏิบัติทำซ้ำ เนื้อเพลง เดิม แต่ทำสลับข้าง	
107	จับนาค	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับคำร้อง “หยัดยัน”				
108	หิวเสียวห้อย	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน ก้าวเท้าขวา				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงควดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสทรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
109	คুমพราว	กระดกเท้าซ้าย มือทั้งสองตั้ง วงสูงข้างหน้า มือจับคว่ำ พลิกข้อมือซ้ายเปลี่ยนเป็นจับ คว่ำ มือขวาส่งไปจับข้างหลัง และเปลี่ยนมาเอียงศีรษะทาง ขวา	มือทั้งสองจับหงายระ ดับอก แล้วคลายจับ ออกเป็นตั้งวง ย่ำเท้า ตามจังหวะ พร้อมกับ เปลี่ยนท่าสลับกัน	พระ หันหลัง มือทั้ง สองจับหงายระดับอก แล้วคลายจับออกตั้ง วงกลาง ย่ำเท้าตาม จังหวะ	มือทั้งสองจับหงายระ ดับอก แล้วเปลี่ยนเป็น ตั้งวงกลาง ทำสลับกัน ไปเรื่อยๆ แล้วเดินเข้า วงกลม	
		พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน ตะแคงซ้าย มือทั้งสอง จับหงายไขว้แขนตั้ง ตั้งวงระ ดับอก เอียงศีรษะทางขวา		นาง หันหน้าปฏิบัติ เช่นเดียวกัน		

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
110	วาววับ	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน วางเท้าซ้ายลงข้างหลัง แตะเท้าขวา คลายจีบออก และเดินมือออกไปตั้งวงกลาง เอียงศีรษะทางซ้าย				
111	ร้องเอื้อน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กันกับท่า “คุมพราว”				
112	ประดับ พลอย	พระ-นาง ปฏิบัติทำรำเช่น เดียวกับคำร้อง “วาววับ” พร้อมกับหมุนตัวไปทางขวา	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับที่ 109)	ปฏิบัติตั้งแต่เนื้อร้อง “คุมพราววาววับ” จนถึง “ดั่งส์สังข์” กลับมาอยู่ที่เดิม	ปฏิบัติทำรำเช่นเดียว กัน เดินตามวง จนถึง ร้องซ้ำในเนื้อเพลง “มาตลีอาจจีขับ ประดั่ง”	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมนัสฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
113	แปรกแก้ว	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำคำร้อง “คุมพราว”	ปฏิบัติทำเดิม(ลำดับที่ 109) เดินเข้าวงกลม		จากนั้น วิ่งกลับที่เดิม ในท่าตั้งวงกลาง	
114	กาบซ้อย	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำคำร้อง “วาววับ”	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 113)			
115	ร้องเอื้อน	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำคำร้อง “คุมพราว”	ปฏิบัติทำเดิม(ลำดับที่ 113) เดินออกจากวง			
116	สะบัดบัง	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับทำคำร้อง “วาววับ” หมุนตัวทางขวา กลับหลังหัน	ปฏิบัติทำเดิม (ลำดับที่ 113) เป็น แถวตอน			

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
117	เทียบด้วย	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับทำคำร้อง “คุมพราว”	แตะเท้าขวา-ซ้ายสลับ กัน มือขวาตั้งวงสูง มือซ้ายจีบหงาย ชายพก			
118	สินธพ	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับทำคำร้อง “วาววับ”	ปฏิบัติท่าเดิม (ลำดับ ที่ 117 จนจบเนื้อ เพลง) คนตรีบรรเลง			
119	เทพบุตร	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับทำคำร้อง “คุมพราว” หมุนไปทางขวา หันหน้าทาง ด้านซ้าย	เพลงรัว ผู้แสดงนั่งลง ไหว้ 1 ครั้ง			
120	หงส์	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับทำคำร้อง “วาววับ”				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดั่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
121	บริสุทธ	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับทำคำร้อง “คุมพราว”				
122	ดั่งสี่สังข์	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กับทำคำร้อง “วาววับ” หมุน ตัวไปทางขวา หันหน้าตรง				
123	มาตลีอาจชี	พระ หมุนตัวทางขวา ประเท้าขวา มือทั้งสองคั้งวง ข้างหน้าระดับอก กดไหล่ ขวา เอียงศีรษะทางขวา ก้าว เท้าขวาในลักษณะก้าวข้าง ซ้อนข้อมือทั้งสองข้างไขว้ แขน		มือทั้งสองทาบที่อก มือขวาทับมือซ้าย ตบ ที่อกเบา ๆ ตาม จังหวะ		

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
124	ร้องเอื่อน	<p>ทาบมือที่ฐานไหล่ทั้งสองข้าง เปลี่ยนมาเอียงศีรษะทางซ้าย กดไหล่ซ้าย เมื่อน้ำออก ทางซ้าย</p> <p>นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ แต่เมื่อก้าวเท้าแล้วหลบเข้า ซ้าย</p> <p>พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน กระทบจังหวะเข้าขึ้น พร้อมกับวางมือทั้ง 2 ดบที่ ฐานไหล่เบา ๆ ตามจังหวะ</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำ เพลงดาวดิ่งส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนการทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
125	(ร้องซ้ำ) มาตลีอาจซี่ ขับประดิ้ง	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน ชักเท้าซ้าย มาประสมกับ เท้าขวา โดยให้เท้าขวา เหลื่อมเท้าซ้าย มือทั้งสองจับ หงายตั้งวงระดับอก กดไหล่ ขวา เอียงศีรษะทางขวา กระทบจังหวะเข้าพร้อมกับ ตบเท้าขวาตามจังหวะ หมุน ตัวทางขวา ไปรอบตัวเมื่อหัน ทางด้านซ้าย คลายจับออกตั้ง วงกลางที่คำร้อง “อาจซี่” แล้วหมุนกลับไปด้านขวา ตามเดิม		ปฏิบัติทำเดิม แต่ หมุนรอบตัวเอง 1 รอบ		

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
126	ให้รีบรุดสุด กำลัง	พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน หันทางด้านซ้าย วางเท้า ขวาหลังข้างหลัง มือซ้ายจับ หงายตั้งวงระดับชายพก มือ ขวาดังวงสูง กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะทางซ้าย (ท่าสอด สร้อย)		“ให้รีบรุดสุดกำลัง ดั่งลมพา” มือซ้าย หงายมือระดับวงสูง มือขวาดังวงกลาง หมุนรอบตัว คนตรี บรรเลงเพลงรัว สอด สร้อยมาลาแปลง 2-3 ครั้ง นั่งลงไหว้	“ให้รีบรุดสุดกำลัง” มือขวาหงายมือระดับ เอว มือซ้ายตั้งวงกลาง	
127	ดั่งลมพา	พระ ก้าวเท้าซ้าย ยกเท้าขวา มือทั้งสองตั้งวงกลาง มือขวา จับคว่ำ มือซ้ายตกปลายมือ ลง กดไหล่ซ้าย เอียงศีรษะ ทางซ้าย สอดมือจับขวาขึ้น คลายจับตั้งวงสูง			“ดั่งลมพา” ปฏิบัติทำ เดิม หมุนตัว 1 รอบ เมื่อจบเนื้อเพลง คนตรี บรรเลงเพลงรัว ผู้แสดงนั่งลงไหว้	

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
128	เพลงรว-เชิด	<p>มือซ้ายพลิกข้อมือ ตั้งมือขึ้น เหยียดแขนตั้ง เปลี่ยนมากด ไหล่ขวา เอียงศีรษะทางขวา หมุนตัวทางขวา หมุนตัวไป ทางซ้ายโดยเร็ว นาง ปฏิบัติเช่นเดียวกับพระ แต่กระดกเท้าขวา</p> <p>ท่าสอดสร้อยมาลา พระ-นาง ปฏิบัติเช่นเดียว กัน หันทางซ้าย ก้าวเท้าขวา ในลักษณะก้าวข้างมือซ้ายจับ หงาย ตั้งวงล่าง มือขวาตั้งวง สูง กดไหล่ซ้าย</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนท่ารำ เพลงดาวดิ่งสี่

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนท่ารำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัด โสธรฯ	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
129		<p>เอียงศีรษะทางซ้าย หมุนตัว ไปทางขวา</p> <p>ท่าเซ็ด</p> <p>พระ-นาง หันทางขวา ลาก เท้าซ้ายมาประ มื่อทั้งสองตั้ง วงกลาง มือขวาจับคว่ำ มือ ซ้ายแบดกปลายมือลง เอียง ศีรษะทางซ้าย สอดมือจับ ขวาขึ้น คลายจับออกตั้งวงสูง มือซ้ายพลิกข้อมือ ตั้งมือขึ้น เหยียดแขนตั้งระดับไหล่ ก้าว เท้าลงในลักษณะก้าวข้าง เปลี่ยนมากดไหล่ขวา</p>				

ตารางเปรียบเทียบกระบวนทำรำ เพลงดาวดึงส์

ลำดับที่	บทร้อง ทำนอง	กระบวนทำรำ				หมายเหตุ
		กรมศิลปากร	วัดโสมนัส	ศาลพระพรหม เอราวัณ	ศาลพระกาฬ	
		เอียงศีรษะทางขวา ย้อนตัว ทางซ้าย ถอนเท้าขวา ยกเท้า ซ้าย แล้วก้าวลงในลักษณะ ก้าวข้างกอดไหล่ขวา ยืด-ยุบ เข่า มือซ้ายจับศอกไว้ แล้วสอด จับขึ้น คลายออกเป็นมือแบ ตั้งวงกลาง มือขวาพลิกข้อมือ ตั้งมือขึ้น เขยียดแขนตั้ง เปลี่ยนมากอดไหล่ซ้าย เอียง ศีรษะทางซ้าย วิ่งชอยเท้าคู่ กันไปพระกับนาง พร้อมกับ เปลี่ยนมือสอด และเอียง ศีรษะสลับกันจนจบเพลง				

วิเคราะห์เพลงดาวดิ่งส์

จากตารางเปรียบเทียบกระบวนการทำรำเพลงดาวดิ่งส์ สรุปได้ว่า กระบวนการทำรำ ที่วัดโสธรฯ ศาลพระพรหม และศาลพระกาฬ มีลักษณะแตกต่างจากกรมศิลปากรดังนี้

1. ทำออก การแสดงทั้ง 3 แห่ง จะคัดเพลงเหาะ ซึ่งใช้บรรเลงประกอบทำออก จะเริ่มต้นแสดง เมื่อร้องเพลงตะเซ็ง

2. ทำรำ

2.1 ดีทำรำตามความหมายของเนื้อเพลงเอง เช่น “ดาวดิ่งส์เทวโลก” ที่วัดโสธรฯ และศาลพระกาฬ จะปฏิบัติทำรำคือ นั่งคุกเข่าพนมมือหว่างอก ไม่ทำท่าพรหมสี่หน้าเหมือนกรมศิลปากร หรือตรงเนื้อเพลง “อุทัยหรรษ์” จะทำท่ายิ้มตามความหมายของเนื้อเพลง เป็นต้น

2.2 รวบรวมเนื้อเพลงเข้าด้วยกัน แล้วใช้ทำรำเพียงท่าเดียว ทำให้จำนวนท่ารำลดน้อยลง เช่น “สมเด็จพระอมรินทรปิรมงกุฎ ทรงวชิราวุธานุศิลป์” กรมศิลปากรใช้ทำรำ 3 ท่า แต่ในเนื้อเพลงเดียวกันตามตัวอย่าง ท่ารำของผู้แสดงทั้ง 3 แห่งใช้เพียงท่าเดียว

2.3 ใช้ท่าซ้ำ คือ ท่าที่ปฏิบัติแล้ว จะนำมาปฏิบัติซ้ำอีก ในเนื้อเพลงใหม่

2.4 มีท่ารำที่ใกล้เคียงกับกรมศิลปากรน้อยมาก สำหรับท่ารำที่ปฏิบัติใกล้เคียงกัน เช่น เนื้อเพลง “สารพันอุดม” “เทพบุตรสุคนธ์” “งามทรงอาภรณ์” และ “หิ้วเสียด้อย” เป็นต้น

2.5 เมื่อปฏิบัติทำรำซ้ำกันบ่อย ๆ ผู้แสดงจะใช้นิยามการเอียงศีรษะ และย่อท่าตามจังหวะเข้าช่วย

แม่ท่าที่ใช้ในเพลงดาวดิ่งส์

วัดโสธรวรารามวรวิหาร

- 1. ทำจันทร์ทรงกลด
- 2. ทำผาลา
- 3. ท่ากลางอัมพร
- 4. ท่าบังสุริยา

ศาลพระพรหมเอราวัณ

1. ทำพรหมสี่หน้า
2. ทำศาลา
3. ทำจันทร์ทรงกลด
4. ทำกลางอัมพร
5. ทำบังสุริยา
6. ทำบัวชูฝัก

ศาลพระกาฬ

1. ทำเทพพนม
2. ทำศาลา
3. ทำพรหมสี่หน้า
4. ทำจันทร์ทรงกลด
5. ทำกลางอัมพร
6. ทำบังสุริยา

แม่ท่าที่ใช้ในเพลงดาวดิ่งสี่ ทั้งสามแห่ง จะใกล้เคียงกัน ท่าที่เหมือนกัน คือ ทำศาลา ทำกลางอัมพร ทำจันทร์ทรงกลด และทำบังสุริยา แต่จะไม่ปฏิบัติตามมือตามลักษณะของท่าจนหมดท่าท่า ทำให้ดูไม่สวยงามและไม่ได้ระดับ

3. การใช้วัยวะส่วนต่าง ๆ ของร่างกาย

3.1 การใช้เท้า ในเพลงดาวดิ่งสี่ คณะละครทั้ง 3 แห่ง มีลักษณะร่วมกันอย่างชัดเจน คือ

- ก้าวหน้า ลักษณะของการก้าวเท้า ไม่มีการเปิดส้นเท้าหลัง และไม่ย่อตัว
- กระดกเท้า ทั้ง 3 แห่ง จะพบการกระดกเข่าน้อยมาก
- ซอยเท้า ไม่มีการยืดหรือยุบตัวในขณะปฏิบัติ
- ประสมเท้า บางครั้งก็ย่อเข่า บางครั้งก็ไม่ย่อ

3.2 การใช้มือ ทั้ง 3 แห่ง จะมีการตั้งวงบน วงกลาง วงล่าง แต่ระดับของวงไม่แน่นอน เช่น การตั้งวงบน มือของผู้แสดงจะไม่อยู่ในระดับเดิมจนหมดท่า จะปล่อยมือก่อนเริ่มปฏิบัติท่าใหม่ การจับ ไม่มีการเกร็งมือ และกรีดนิ้ว ส่วนจับหลังก็จะงอแขน ไม่ส่งแขนไปข้างหลังดิ่ง ๆ เป็นต้น

3.3 การใช้ลำตัว พบว่า ผู้แสดงที่วัดโสธรฯ และศาลพระกาฬ จะใช้ลำตัวเข้าช่วยมากที่สุด คือ การโยกตัวตามจังหวะไปด้านข้างซ้าย-ขวา หน้า-หลัง ซึ่งการปฏิบัติทำของกรมศิลปากร ไม่ใช้การโยกตัว ลำตัวจะตั้งตรง จะใช้การเอียงศีรษะ กดไหล่แทน

3.4 การใช้ศีรษะ ทั้ง 3 แห่ง มีการเอียงศีรษะ ซ้าย-ขวา แต่ลักษณะการเอียงจะไม่กดไหล่ด้วย ไม่มีการลัดคอ (ถ้าเอียงขวาจะกดไหล่ซ้ายหรือเอียงซ้ายจะกดไหล่ขวา)

4. การแปรแถว ส่วนใหญ่ผู้แสดงจะตั้งแถวตอนในการรำ มีการแปรแถวเป็นบางครั้ง เป็นรูปวงกลม และหันหน้าหันหลังสลับกัน ที่น่าสังเกต คือ ช่วงเวลาของการแปรแถวในแต่ละครั้งนาน แต่ของกรมศิลปากร จะแปรแถวบ่อยครั้งมากกว่า มีการเดินสวนกันระหว่างพระ-นาง วิ่งขึ้นหน้า-ลงหลัง เข้าวงกลม

5. เมื่อจบเนื้อเพลง ทั้ง 3 แห่งจะใช้เพลงรัว ไม่มีเชิด ผู้แสดงที่วัดโสธรฯ และศาลพระกาฬ ไม่ปฏิบัติทำรำต่อ จะนั่งลงกราบ แสดงว่าจบ 1 รอบ ส่วนที่ศาลพระพรหม เมื่อดนตรีบรรเลงเพลงรัว ผู้แสดงจะปฏิบัติทำสวดสร้อยมาลาแปลง 2-3 ครั้ง แล้วนั่งลงไหว้ การแสดงเก็บนได้เสร็จสิ้นแล้ว

จากการเปรียบเทียบกระบวนทำรำทั้ง 3 เพลง ได้แก่ เพลงเทพบันเทิง เพลงกฤดาภินิหาร และเพลงดาวดึงส์ สิ่งที่พบเห็นอย่างเด่นชัด คือ ดัดทอนทำออกเพื่อให้เวลาในการแสดงกระชับขึ้น มีการตัดทำรำ ไม่เรียงลำดับทำรำ โดยเฉพาะเพลงที่มีเนื้อเพลงยาว เช่น เพลงดาวดึงส์ ก็จะปฏิบัติทำรำซ้ำ ๆ กัน และตอนจบของเพลง จะใช้เพลงรัว และเพลงรัว-ลา ไม่ปฏิบัติทำรำมาก เมื่อจบการแสดงทุกครั้ง ผู้แสดงทั้ง 3 แห่ง ปฏิบัติเช่นเดียวกัน คือ นั่งลงไหว้ 1 ครั้ง เพื่อให้รู้ว่าการเก็บนจบ 1 รอบ และพร้อมที่จะแสดงให้กับผู้ว่าจ้างรายอื่นต่อไป

สาเหตุที่ทำให้ทำรำของการแสดงเก็บนต้องปรับเปลี่ยนไป จากการเปรียบเทียบกระบวนทำรำทั้ง 3 แห่ง ลักษณะทำรำของผู้แสดงไม่ค่อยปราณีงดงาม อาจมีสาเหตุดังนี้

1. ผู้แสดงขาดความรู้ด้านนาฏศิลป์
2. ผู้แสดงต้องรำแข่งกับเวลา เพื่อรายได้จะเพิ่มมากขึ้นจึงเกิดการเหนื่อยล้า ทำให้รำตามสบาย ไม่เกร็งมือ และบังคับร่างกายให้ได้สัดส่วน

3. ผู้แสดงบางคนแสดงต่อเนื่องมานานหลายปี ทำให้เกิดความเบื่อหน่าย ไม่ตั้งใจรำ ไม่สนใจในท่ารำเท่าที่ควร
4. ผู้แสดงส่วนใหญ่ คำนี้ถึงรายได้เพียงอย่างเดียว ไม่ได้มีใจรักทำตามหน้าที่ ในการประกอบอาชีพนี้
5. ผู้แสดงรุ่นใหม่ ไม่ได้รับการถ่ายทอดท่ารำหรือการฝึกหัดอย่างถูกต้องและต่อเนื่อง จึงมองไม่เห็นความสำคัญของท่ารำ
6. ผู้แสดงรุ่นพี่ไม่เป็นตัวอย่างในการรำที่ดีให้กับรุ่นน้อง เมื่อรุ่นพี่রাอย่างไรผู้แสดงที่เข้ามาใหม่ก็ต้องปฏิบัติตามในแบบเดียวกัน
7. ผู้แสดงไม่ตระหนักและภาคภูมิใจในอาชีพ

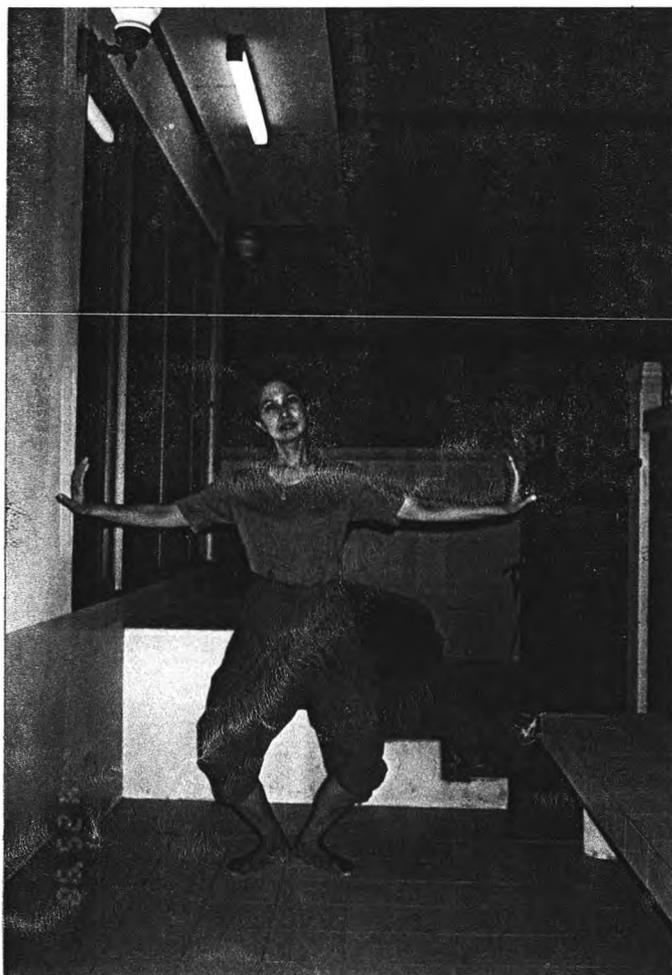
ตัวอย่างทำรำเพลงดาวดึงส์

“ดาวดึงส์เทวโลก”
ทำรำของกรมศิลปากร

“ดาวดึงส์เทวโลก”
คณะประจวบเจริญศิลป์ วัดโสธรฯ

“สมเด็จพระอัมรินทร์”
ทำร้ายของกรมศิลปากร

“สมเด็จพระอัมรินทร์”

คณะดำรงนาฏศิลป์ ศาลพระพรหมเอราวัณ